

ՀՐ. ԱՃԱՌԵԱՆ

ԳՐԱԲԱՐԻ
ԾԱՂԿԱՔԱՂ

491.99-8

Ա - 50

ՊԵՏԶՐԱՏ

1936

491.99-8

4-50

40

ՀԴՏ 83

ԳՐԱԲԱՐԻ ԾԱՂԿԱՔԱՂ

Կազմեց
ՀՐ. ԱՃԱՌԵԱՆ

866
01

ԳԵՏՀՐԱՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1986

Արբազիչ Դառնիկ Տ. Ստեփանյան

Պետհրատի սպարաւ
Հրատարակ. № 3732
Դլավիս Ա. 2118
Պատկեր № 628
Տիրաւ 3000

1365
40

ՎԻՊԱՍԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ

1.

ԵՐԳ ՎԱՀԱԳՆԻ

Երկներ երկին և երկիր,
Երկներ և ծովն ծիրանի.
Երկն ի ծովուն ունէր և զկարմրիկն եղեգնիկ.
Ընդ եղեգան փող ծուխ ելանէր.
Ընդ եղեգան փող բոց ելանէր.
Եւ ի բոցոյն վազէր խաւտեալ պատանեկիկ.
Նա հուր հեր ունէր,
Բոց ունէր մօրուս,
Եւ աչկունքն էին արեգակունք:

Խոր. Ա. լա.

2.

ԵՐԳ ՎԱՐԳԳԻՍԻ

Հատուած գնացեալ Վարդգէս մանուկն
Ի Տուհաց դաւառէն, զՔասախ գետով,
Եկեալ նստեալ զՇրէշ բլրով,
ՁԱրտիմէդ քաղաքաւ, զՔասաղ գետով,
Կռել կովիւն զդուռնն Երուանդայ արքայի:

Խոր. Բ. կե.

3.

Քեզ ասեմ, այր քաջ Արտաշէս,
Որ չաղթեցեր քաջ ազգին Ալանաց,
Ե՛կ հաւանեաց բանից
Աշագեղոյ դստերս Ալանաց՝
Տալ զպատանիդ:
Զի վասն միոյ քինու չէ օրէն գիւցազանց՝
Զայլոց գիւցազանց զարմից
Բառնալ զկենդանութիւն,
Կամ ծառայեցուցանել
Եւ ի ստրկաց կարգի պահել.
Եւ թշնամութիւն յաւիտենական
Ի մէջ երկոցունց ազգաց քաջաց հաստատել:

Խոր. Բ. ծ.

4.

Եւ ուստի՞ տացէ քաջն Արտաշէս
Հազարս ի հազարաց և բիւրս՝ ի բիւրուց,
Ընդ քաջազգւոյ կոյս օրիորդիս Ալանաց:

Խոր. Բ. ծ.

5.

Հեծաւ արի արքայն Արտաշէս ի Սեւան գեղեցիկ,
Եւ հանեալ զոսկէօղ շիկափոկ պարանն,
Եւ անցեալ որպէս զարծուի սրաթե ընդ գետն,
Եւ ձգեալ զոսկէօղ շիկափոկ պարանն,
Ընկէց ի մէջ օրիորդին Ալանաց.
Եւ շատ ցաւեցոյց զմէջ՝ փափուկ օրիորդին,
Արագ հասուցանելով ի բանակն իւր:

Խոր. Բ. ծ.

6.

Տեղ ոսկի տեղայր ի փեսայութեանն Արտաշիսի,
Տեղայր մարգարիտ ի հարսնութեան Սաթինկանն:

Խոր. Բ. ծ.

7.

Վիշապազունք գողացան զմանուկն Արտաւազդ,
Եւ դէ փոխանակ եղին:

Խոր. Բ. կաւ.

8.

Տենչայ Սաթենիկ տիկին տենչանս՝
Զարտախուր խաւարտ և զտից խաւարծի՝
Ի բարձիցն Արգաւանայ:

Խոր. Ա. Լ.

9.

Ճաշ գործեալ Արգաւանայ ի պատիւ Արտաշիսի,
Խարդաւանակ լեալ նմին ի տաճարին վիշապաց:

Խոր. Ա. Լ.

10.

Արտաւազդայ ոչ գտեալ,
Քաջի որդւոյն Արտաշիսի,
Տեղի ապարանից՝
Ի հիմնանալն Արտաշատու,
Նա անց գնաց և շինեաց
Ի մէջ Մարաց զՄարակերտ:

Խոր. Ա. Լ.

11.

Մինչ դու գնացեր,
եւ գերկիրս ամենայն ընդ քեզ տարար,
ես աւերակացս որպէ՞ս թաղաւորեմ:

Խոր. Բ. կա.

12.

Դու յորս հեծցիս չազատն ի վեր ի Մասիս,
Զքեզ կալցին քաջք,
Տարցին յազատն ի վեր ի Մասիս,
Անդ կացցես և զլոյս մի տեսցես:

Խոր. Բ. կա.

13.

Ո՛ր տայր ինձ դժուխ ծխանի
եւ զառաւօտն Նաւասարդի,
Զվազելն եղանց և զվազելն եղջերուաց.
Մեք փող հարուաք և թմբկի հարկանէաք:

Մագ. 19.

14.

Իբրեւ զսէզն Տրդատ, որ սիգալովն
Աւերեաց զթումբս գետոց և ցամաքեցոյց,
Իսկ ի սիգալն իւրում զյորձանս ծովուց:

Ագաթ. § 123.

15.

Թէ քո Շարայի որկորն է,
Մեր Շիրակայ ամբարքն չեն:

Խոր. Ա. ժբ.

ՈՍԿԵԴԱՐԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

1.

ԱՌԱԿԻ ՍՈՂՈՄՈՆԻ ՈՐԴԻՈՅ ԴԱԹԻ
ԹԱԳԱԽՈՐԻ ԻՍՐԱՅԵԼԻ

Ճանաչել զիմաստութիւն և զխրատ, իմանալ զբանս
հանճարոյ, ընդունել զդարձուածս բանից, ի միտ առնուլ
զարդարութիւն ճշմարիտ և ուղղել զիրաւունս: Զի տացէ
անմեղաց զխորագիտութիւն, մանկանց տղայոց զմիտս և
զհանճար: Որոց իբրեւ լուիցէ իմաստունն՝ իմաստնագոյն
լիցի. իսկ որ հանճարեղն իցէ՝ զառաջնորդութիւն ստասցի,
ի միտ առցէ զառակս և զբանս խորինս, զճառս իմաստնոց
և զառակս նոցա: Սկիզբն իմաստութեան երկիւղ Տեառն,
հանճար բարի ամենեցուն որ առնեն զնա. պաշտօն բարի
առ Աստուած՝ սկիզբն զգօնութեան. զիմաստութիւն և
զխրատ ամբարիշտք անգոսնեն: Լիւր, որդեակ, խրատու
հօր քո և մի մերժեր զօրէնս մօր քո, զի պսակ շնորհաց
ընկալցի գլուխ քո և մանեակ ոսկի ի պարանոցի քում:

Առակք Ա. 1—9

2.

ՈՐՄԻՋԻ ԵՒ ԱՐՀՄՆ

Մինչ չեւ բնաւ էր ինչ, ասեն, ոչ երկինք և ոչ երկիր
և ոչ այլ ինչ արարածք՝ որ յերկինս կամ յերկրի, Զրուան

ոմն անուէն էր, որ Թարգմանի բախտ կամ փառք: Ձհազար
ամ յաշտ արար, զի Թերեւս որդի մի լինիցի նմա, որում
անուէն Որմիզդէ, որ զերկինս և զերկիր և զամենայն որ ի
նոսա՝ առնիցէ. և յետ հազար ամի յաշտ առնելոյ՝ անսաւ
ածել զմտաւ. ասէ. Օգոստ ինչ իցէ յաշտս զոր առնեմ, և
լինիցի ինձ որդի Որմիզդէ, եթէ ի դուր ինչ ջանայցեմ:
Եւ մինչ զեռ նա զայս խորհէր, Որմիզդէ և Արհմն յղեցան
յարգանդի մօր իւրեանց. Որմիզդէն ի յաշտն առնելոյ, և
Արհմն ի յերկուաւնալոյ անտի: Ապա իմացեալ Ջրուանայ,
ասէ. Երկու որդիք են յորովայնի անդ. որ ոք ի նոցանէ
վաղ առ իս հասցէ՝ զնա Թագաւոր արարից: Եւ ծանուցեալ
Որմիզդի զխորհուրդս հօրն՝ յայտնեաց Արհմենին. ասէ.
Ջրուան հայր մեր խորհեցաւ՝ թէ ոք ի մէնջ վաղ առ նա
երթիցէ, զնա Թագաւորեցուցէ: Եւ զայն լուեալ Արհմենին՝
ծակեաց զորովայնն, և ել եկաց առաջի հօրն: Եւ տեսեալ
զնա Ջրուանայ, ոչ գիտաց եթէ ոք իցէ. և հարցանէր՝
եթէ ով ես դու: Եւ նա ասէ. Ես եմ որդին քո: Ասէ ցնա
Ջրուան. Իմ որդին անուշահոտ և լուսաւոր է, և դու
խաւարին և ժանդահոտ ես: Եւ մինչդեռ նոքա զայս ընդ
րիմեանս խօսէին, ծնեալ Որմիզդի ի ժամու իւրում լուսաւոր
և անուշահոտ, եկն եկաց առաջի Ջրուանայ: Եւ տեսեալ
զնա Ջրուանայ, գիտաց՝ եթէ Որմիզդէ որդի նորա է՝ վասն
որոյ զյաշտն առնէր. և առեալ զբարսմունսն՝ զոր ի ձեռին
իւրում ունէր, որովք զյաշտն առնէր, ետ ցՈրմիզդէ, ասէ.
Յայժմ ես վասն քո յաշտ առնէի, յայսմհետէ դու վասն իմ
առնիցես: Եւ ի տալ Ջրուանայ զբարսմունսն ցՈրմիզդէ և
օրհնել զնա, մատուցեալ Արհմենի առաջի Ջրուանայ՝ ասէ
ցնա. Ո՞չ այսպէս ուխտեցեր՝ թէ ոք յերկուց որդուցն
իմոց յառաջ առ իս հասցէ, զնա Թագաւոր արարից: Եւ
Ջրուանն առ ի չըրելոյ զուխտն՝ ասէ ցԱրհմն. Ա՛յ սուտ և
չարագործ, տուեալ լիցի քեզ Թագաւորութիւնն ինն հազար
ամի, և զՈրմիզդէ ի վերայ քո արքայ կացուցեալ. և յետ
ինն հազար ամի Որմիզդէ Թագաւորեացէ, և զինչ կամիցի
առնել՝ արասցէ:

Յայնժամ սկսան Որմիզդէ և Արհմն առնել արարածս.
և ամենայն ինչ՝ զոր Որմիզդէն առնէր, բարի էր և ուղիղ.
և զոր ինչ Արհմն գործէր, չար էր և թիւր:

Եզնիկ Բ. ա.

3.

ՅԱՂԱԳՍ ՅՈՂԱՆՆՈՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԵՒ ՎԱՐՈՒՅ ՆՈՐԱ

Այլ Յոհան եպիսկոպոս, որդի Փառինայ հայրապետի,
հինաւորաց, թէ արժան իցէ զնա կոչել եպիսկոպոս: Եւ էր
սա այր կեղծաւոր, և երեւցուցանէր ինքն զանձն իւր
մարդկան պահող և խորհահանդերձ. մինչ զի մոյգս անգամ
ոչ ազանէր. այլ զամառն հեկուղ պատէր և զմեռն կեմով:
Եւ յագահութեան առանց չափոյ էր հեղեալ, և ոչ կարէր
տալ զագահութիւն իւր ընդ երկիրդին Աստուծոյ. այնչափ
ինչ, զի զիրս անարժանս և չհաւատալիս գործէր:

Զի էր երբեմն դիպեալ ի ճանապարհի ուրեմն, զի
նստէր նա ի դրաստու վերայ և գայր. եկ[ն] դիպեցաւ սմա
օտար պատանի մի աշխարհական հեծեալ ի ձի, սուսեր
ընդ մէջ, թուր զգօտուոյ, աղեղնակապարճ զմիջովն, լուացեալ
զհերս իւր, օծեալ, մերձեալ, վարսակալ եղեալ ի գլուխ իւր,
և [լ]օգիկ արկեալ զուսովք իւր. և գայր զճանապարհս իւր,
թերեւս յաւազակութենէ: Իսկ ձին՝ յորում հեծեալ՝ մեծ
հասակաւ, և էր գունաւոր, գնացող, մինչ զի ի բացէ
տեսանէր եպիսկոպոսն Յոհան զձին, մեծապէս զարմացեալ՝
ակնկառոյց լինէր: Ապա իբրեւ եկն մերձեցաւ հեծեալն մօտ
ի նա անդը, ապա սպասեալ Յոհաննու՝ բուռն հարկանէր
զերասանակաց ձիոյն և ասէր. Է՛ջ դու վաղվադակի ի ձիոյ
այտի, զի բանք են ինձ ընդ քեզ:—Ասէ այրն. Զի ոչ դու
զիս դիտես և ոչ ես զքեզ, զի՞նչ այն բանք իցեն, զոր դու
ընդ իս իցես խօսելոյ: Մանաւանդ զի այրն արբեալ ևս
դիպեցաւ, և շատ յամառեաց այրն իջանել ի ձիոյն: Ապա

բռնադատեաց զնա Յոհան, իջողցի ի ձիոյ անտի և առ տարաւ զնա մեկուսի ի ճանապարհէն: Եւ առնն խոնարհել հրամայէր և ասէր. Զերիցութեան ձեռն դնեմ ի վերայ քո: Իսկ նա տայր պատասխանի զանձնէն, եթէ այր աւաղակ սպանող չարագործ և խառնագնաց լեալ ի մանկութենէ իմմէ, ես ոչ ինչ եմ արժանի այդպիսի իրաց. և այժմ դեռ ի նմին գործ կամ: Եւ շատ ի վէգ եկեալ յամառէր այրն, և նա և՛ս չար քան զնա: Ապա բռնաբար զգետնեալ զայրն, դնէր Յոհան զձեռն իւր՝ առնել զնա երէց. և յարուցեալ հրամայէր լուծանել զհանգոյցս մեկնոցին և արկանել նմա աղաբողոն: Եւ ասէր. Ե՛րթ ի գեղ քո և լիջիր դու անդ երէց գեղջէ՝ ուստի ես: Եւ անգամ ոչ գիտէր զայրն թէ յորմէ՝ գեղջէ իցէ: Ինքն Յոհան մատուցեալ բուռն հարկանէր զձիոյն և ասէր. Այս ինձ կօշիկք լիցին, փոխանակ զի երէց արարի զքեզ: Իսկ այրն յամառեալ ի վերայ ձիոյն, չառնոյր յանձն տալ: Ապա բռնաբար յինքն հանեալ զձին, և զայրն արձակեաց: Եւ այս ամենայն իրքս վասն ձիոյն եղեն:

Ապա այրն թէ ոչ կամօք՝ աղերսողոն արկեալ, զնալր ի տուն իւր. և երթեալ մտանէր ի մէջ ընտանեաց իւրոց. ասէ ցկին իւր և ցընտանիս. Արի՛ք յաղօթս կամք: Եւ նոքա ասեն. Մոլի՛ս դու. դե՞ ուրեմն հարաւ ի քեզ: Իսկ նա ասէ. Արի՛ք կամք չաղօթս, վասն զի երէց եմ: Իսկ նոքա զարմացեալ, մերթ շիկնէին, մերթ ծիծաղէին, մինչև բազում անգամ յամառեալք, ապա ուրեմն հաւանեցան կալ յաղօթս ընդ նմա: Ապա ասէ կինն ցայրն իւր. Ո՛չ դու երախայ էիր և չէիր մկրտեալ: — Ասէ այրն ցկինն իւր. Այշեցոյց, չես չիշել. և ոչ ես յիշեցի զայդ ասել ցնա. զիս երէց արար, և զձին սանձաւ թամբաւ առ և անց: Եւ ասեն ցայրն ընտանիքն իւր. Յարիցես անդրէն զնասցես առ եպիսկոպոսն և ասասցես. Մկրտեալ չէի. զի՞ արարեր զիս երէց: Իսկ նորա յարուցեալ զնացեալ առ եպիսկոպոսն, ասէ ցնա. Ես մկրտեալ չէի. զի՞ արարեր զիս երէց: Եւ ասէ Յոհան. Սափորով միով ջուր բերէք: Եւ առեալ զջուրն՝ էարկ զգլխով նորա և ասէ.

Ե՛րթ, մկրտեցի զքեզ: Եւ արձակէր զայրն վաղվաղակի յիւրմէ:

Բուգ. Զ. Բ.

4.

ՅԱՂԱԳՍ ՆՈՐԻՆ ՅՈՀԱՆՆՈՒ

Երբեմն սոյն Յոհան անցանէր առ այգեօք ուրումն. և էր ժամանակն զայգիսն յատելոյ: Աղաղակէր առ նա այր մի յայգւոյն և ասէ. Օրհնեա, տէ՛ր եպիսկոպոս, զմեզ և զայգիսս: Ասէ Յոհան. Փուշ և տատասկ բուսցի: Ասէ այրն. Ի մարմինդ քո բուսցի փուշ և տատասկ, փոխանակ զի տարապարտուց անիծանես զմեզ: Եւ եղեն նշանք յԱստուծոյ. զի իբրև չոգաւ եպիսկոպոսն ի վանս իւր, հասին հարուածք ի վերայ նորա, սկսաւ ընդ ամենայն անդամս մարմնոյ նորա որպէս զփուշ հարկանել: Եւ մեծապէս շտապեալ անկեալ ի տանջանս չարաչարս հարուածոց, և ի մեծ տազնապի կայր աւուրս բազում: Ապա յղեաց կոչեաց առ ինքն զայգորդն, աղաչեաց զնա առնել ի վերայ նորա աղօթս, զի փրկեսցի նա ի ցաւոցն: Այգորդն ասէր. Իսկ ես մի եմ, զի կարեմ զոք օրհնել կամ անիծանել. Թող թէ զայր եպիսկոպոս: Իսկ նա բռնադատէր զնա յայնժամ, մինչև յառնէր այգորդն, կայր յաղօթս և ասէր. Տէ՛ր Աստուած, դու գիտես՝ զի ես այր մեղաւոր եմ և անարժան. ոչ գիտեմ զաղմուկս՝ յորում ըմբռնեցայս. դու փրկեա զիս յայս ի չարէս. զի ասեն թէ զայր եպիսկոպոս դու անիծեր, և ասեն՝ քո բանիւ եղև: Զի լաւ էր ինձ մահ. քանզի չգիտեմ զայս՝ զոր ինչ զինէն ասեն: Եւ զայս ասացեալ՝ անդէն բժշկեցաւ եպիսկոպոսն, և սկսաւ յամենայն մարմնոցն փուշն ի բաց թափել. և էր իբրև զփուշ խոտոց. վաղվաղակի յարուցեալ ողջացաւ յախտէն:

Բուգ. Զ. Բ.

ՅԱՂԱԳՍ ՆՈՐԻՆ ՅՈՂԱՆՈՒ

Սոյն Յոհան եպիսկոպոս, որդի Փառինայ, յորժամ երթայր առ թագաւորն Հայոց, խաղակատակ լինէր նոցա. որպէս խաղալովն զանձն իւր կրթէր յագահութեան, որում ծաղաւեալ պատքեալ փափագէր. սակայն միախառնեմ (միախառնեմ?) այն էին նորա: Ի չորք անկեալ յոտս և ի ձեռս՝ սողէր առաջի թագաւորացն, և զուղտու զձայն ածէր կառաչելով, զօրէն ուղտու այնպէս փարելով: Ընդ կառաչելն ապա մի մի բան խառնելով առնէր ի ձայն կառաչելոյն, ասելով թէ Ուղտ եմ, ուղտ եմ, և զարքայի զմեղս բառնամ. դիք ի վերայ իմ զմեղս արքայի, թող բառնամ:

Իսկ թագաւորքն զմուրհակս գիւղաց կամ զագարակաց գրեալ և կնքեալ՝ զնէին ի վերայ ողինն Յոհաննու՝ կաց գրեալ և կնքեալ՝ զնէին ի վերայ ողինն Յոհաննու՝ փոխանակ ընդ մեղաց իւրեանց. և ի թագաւորացն Հայոց ստացաւ իւր գեղս և ագարակս և զանձս յուղտն լինելոյ և զմեղսն բառնալոյ ըստ բանիցն:

Այսպիսի էր այլս Յոհան կապեալ չուտութեան և չազահութեան զամենայն աւուրս կենաց իւրոց. զայսպիսի գործս գործէր վասն ազահութեան, որ չէր արժան:

Բուգ. 9. ձ.

ՀԱՅԿ ԵՒ ՅԱԶՈՐԿԻ ՆՈՐԱ

Այս է Հայկն՝ որ ծնաւ զԱրամանեակ զորդի իւր ի Բաբելոն: Եւ ծնաւ Արամանեակ ուստերս և դստերս բազումս, յորոց անդրանիկն Արամայիս: Եւ ծնաւ Արամայիս ուստերս և դստերս բազումս, յորոց անդրանիկն Ամասիա: Եւ ծնաւ Ամասիա ուստերս և դստերս բազումս, յորոց անդրանիկն Գեղամ: Եւ ծնաւ Գեղամ ուստերս և դստերս

բազումս, յորոց անդրանիկն Հարմա: Եւ ծնաւ Հարմա ուստերս և դստերս բազումս, յորոց անդրանիկն Արամ: Եւ ծնաւ Արամ ուստերս և դստերս բազումս, յորոց անդրանիկն Արայն գեղեցիկ:

Չուեաց խաղաց գնաց Հայկն ի Բաբելոնէ կնաւն և որդւովքն և ամենայն աղիւսն հանդերձ: Եւ չոգաւ բնակեցաւ յերկիրն Արարադայ, ի տանն որ ի լեռնոտինն, զոր զառաջինն շինեալ էր Զրուանայ հօրն՝ եղբարքն հանդերձ: Եւ ապա ետ գնա Հայկն կալուած ժառանգութեան Կաղմեայ թողին իւրում՝ որդւոյն Արամանեակայ: Եւ ինքն չուեաց գնաց անտի ևս ի հիւսիսակողմն և չոգաւ բնակեցաւ ի բարձրաւանդ դաշտավայրի միով. և կոչեցաւ անուն դաշտին այնորիկ Հարք, յանուն հարցն: Իսկ երկիրն ըստ նմին պատշաճի կոչեցաւ անուն Հալք, որ են հայազամբք հանդերձ:

Եւ արդ՝ այս Հայկ հօր զօրութեամբ և բարի անձամբ և կորովի աղեղամբ և մարտիկ յոյժ:

Յայնմ ժամանակի թագաւորեաց ի Բաբելոն որսորդ հսկայ Բէլէն Տիտանեան, ձոխն չաստուածացեալ, առ ի հօր զօրութեամբ և սաստիկ յոյժ գեղ պարանոցի իւրոյ: Եւ էր իշխան ամենայն ազգաց, որ սփռեցան ի վերայ երեսաց ամենայն երկրի: Որոյ արարեալ առ աջօք կախարդութեամբ հնարս և հրամանս թագաւորականս ամենայն ազգաց. և հպարտութեամբ ամբարտաւանութեան իւրոյ կանգնեաց զպատկերն իւր, և ետ երկիրպագանել իբրեւ աստուծոյ և զոհս մատուցանել:

Եւ վաղվաղակի կատարէին ամենայն ազգքն զհրամանս նորա:

Բայց մի ոմն Հայկ անուն, նահապետ ազգացն, ոչ հնազանդեցաւ ի ծառայութիւն նորա, և ոչ կանգնէր ի տան իւրում զպատկեր նորա, և ոչ մեծարէր զնա աստուածօրէն շքով:

Եւ էր անուն նորա Հայկ, ընդ որում ծնաւ արքային

Բելայ յիսութիւն մեծ: Եւ զօրաժողով լինի Բէլ արքայ Ի Բաբելոն և դիմէ գնալ ի վերայ Հայկայ՝ սպանանել զնա:

Գայ հասանէ յերկիրն Արարադայ, ի տունն, որ էր նոցա հայրենի, որ շինեալն էր ի լեռնոտին. և Կադմոս փախստական գնաց ի Հարք, առ հայր իւր, ազգ առնել նմա, և ասէ. Դիմեալ դայ Բէլ արքայ ի վերայ քո, և եկն եհաս մինչև ի տուն անդր, և ես կնաւ իմով և որդւովք ահաւասիկ կամ փախստական:

Առնու Հայկն զԱրամենակ և զԿադմոս զորդի իւր, և զորդիս նոցա և զորդիս եւթանեցունց դստերաց իւրոց, արս հսկայս և նուազունս թուով: Եւ ի դիմի հարկանի Բելայ արքայի. և ոչ կարաց զդէմ ունել բազմութեան արանց հսկայից սպառազինաց: Եւ կամեցաւ ըմբռնել զնա Բէլ ի բռնու իւր: Խոյս ետ Հայկն յերեսաց նորա և գնալը նա փախստական. և Բէլ զհետ նորա երթայր պնդազոյնս հանդերձ զինակրաւն իւրով:

Զտեղի կալաւ Հայկն և ասէ ցնա. Զի՞ պնդեալ դաս զհետ իմ. դարձի՛ր անդրէն ի տեղի քո, զի մի մեռանիցիս այսօր ի ձեռաց իմոց, քանզի ոչ վրիպի նետ իմ իւրիք:

Պատասխանի ետ Բէլ և ասէ.— Վասն այնորիկ զի մի անկցիս ի ձեռս մանկուտոյ իմոյ և մեռանիցիս, ալլ եկ ի ձեռս իմ և կեսց ի տան իմում խաղաղութեամբ, ունելով ի գործս զմանկունս ի քան իմոյ զորսականս:

Պատասխանի ետ նմա Հայկն և ասէ. Շահն ես դու և յերամակէ շանց, դու և ժողովուրդ քո: Եւ վասն այնորիկ թափեցից իսկ այսօր ի քեզ զկապարճս իմ:

Եւ արքայն Տիտանեան սպառազինեալ և վստահացեալ ի կռու սպառազինութիւն անձին իւրոյ:

Եւ Հայկն Արեթայն մերձեայր և ունէր ի ձեռին իւրում զաղեղն, որպէս հեծան հզօր մալրափայտեայ: Եւ Հայկին գտեղի կալեալ՝ պատրաստի ընդդէմ նորա աղեղամբ: Եւ կանգնէ զկապարճսն ի գետնոյ ընդ ինքեան յաղեղն սկայօրէն կամարին, և ընդ գիրկս մտեալ զօրութեամբ հարկանէ նետիւ գտախտակս երկաթիս, և ընդ

պղնձի վահանն ի թափ անցուցանէ ընդ մտեղէն արձանն, երկիր խաբսխեալ վտարեալ զնետն. և վաղվաղակի յերկիր կործանեալ աստուածակարծեալ հսկայն. և զօրք նորա փախստական լինէին: Եւ նոքա զհետ մտեալ թափեցին ի նոցանէ երամակս ձիոց և ջորեաց և ուղտուց:

Եւ Հայկ դարձաւ ի տեղի իւր. և չոգաւ կալաւ Հայկն զերկիրն Արարադայ, և բնակեցաւ անդէն ազգաւ իւրով մինչև ցայժմ:

Եւ ի ժամանակի մահուան իւրոյ ետ զնա կալուած ժառանգութեան Կադմեայ թոռին իւրում, որդւոյ Արամանեկայ, եղբօր Արամայիսի: Եւ Արամանեկայ հրամայեաց երթալ ի հիւսիսակողմն, ուր ինքն իսկ դադարեաց զառաջինն:

Եւ եղև յետ մահուանն Հայկայ, առ Արամենակ զորդիս իւր և զդստերս իւր և զարս նոցա, և զքորս եւթանեսին և զարս նոցա, զուստերս և զդստերս նոցա և զամենայն աղիս իւր: Եւ չոգաւ բնակեցաւ անդէն յառաջնումն զաւառին, զոր կոչեցին յանուն հարց իւրեանց՝ Հարք:

Ապա գնայ անտի ևս Արամանեակ ի հիւսիսակողմն և երթեալ իջանէ յերկիր մի խորին դաշտավայր, որ կայ ի մէջ բարձրաբերձ լեռանց, և հատանէ անցանէ ընդ մէջ նորա գետ յորդահոսան, զորով անցեալ Արամենակ բնակէ անդ, և շինէ զերկիրն կալուած ժառանգութեան իւրոյ՝ զվայրն լեռնակողմն և զառապար:

Զկնի Արամանեկայ՝ որդի նորա Արամայիս շինէ իւր ի վերայ գետեղերն տուն բնակութեան, և անուանէ դանուն նորա՝ ըստ անուան իւրոյ Արամայի: Եւ որդիք նորա սկսան բազմանալ և լնուլ զերկիրն: Եւ շինեցին դաւառս:

Մեռաւ և Արամայիս և կալաւ զերկիրն որդի նորա Ամասիա: Եւ ապա լետ նորա Գեղամ: Մեռաւ Գեղամ և Խիրեաց որդի նորա Հարմայ, ապա որդի նորա Արամ, ապա որդի նորա Արայն գեղեցիկ, որով անուն իսկ դաշտին այնորիկ կոչեցաւ Այրարադ:

Եւ Շամիրամ կինն Ասորուց արքային Նինոսի, քան-
զի լուաւ վասն գեղեցկութեան նորա և կամեցաւ առնել
ընդ նմա բարեկամութիւն, որպէս զի կատարեսցէ զկամս
նորա պոռնկութեամբ. քանզի ըստ լրոյ համբաւոյ յոյժ
ստեփեալ էր ի վերայ անձին և գեղոյ նորա գեղեցկութեանն:
Զի ոչ գտանէր յայնմ ժամանակի նման նորա այր ոք ամե-
նեին՝ այր պատկերաճոխ: Յղէ առ նա հրեշտակս պատա-
րագօք և կոչէ զնա առ ինքն ի Նինուէ: Իսկ Արայն ոչ
զպատարագն նորա ընկալաւ և ոչ յանձն առնու երթալ ի
Նինուէ առ Շամիրամ:

Ապա առնու զգօրսն իւր Շամիրամ և զնայ ի վերայ
նորա ի Հայս: Գայ հասանէ ի դաշտն Արայի և տայ պա-
տերազմ ընդ Արայի, հարկանէ զգօրն և սպանանէ զԱրայ
ի պատերազմին:

Եւ հրամայէ Շամիրամ տանել զգի նորա ի վերնա-
տունն ապարանից իւրոց և ասէ. Ես ասացից աստուածոց
լիզուլ զվէրս նորա և կենդանասցի:

Իսկ իբրեւ նեխեցաւ գի նորա ի վերնատանն, հրա-
մայեաց գաղտնի ընկենուլ ի վիհ և ծածկել: Եւ զարդարէ
զմի զոմն ի հոմանեաց իւրոց այր պաշտօնող, և համբաւ
հանէ զԱրայէ լիզուլ աստուածոցն և յարուցանել: Ունի ի
ճածուկ, և ոչ ումեք ի ծանօթից նորա ցուցանէ զնա, և
այնպէս հանէ համբաւ Արայեղաց տիկինն Շամիրամ:

Յայնժամ տիրեաց Շամիրամ ի վերայ երկրին Հայ-
աստանեայց, և յայնմհետէ Ասորեստանեայց թագաւորքն
տիրեցին մինչև ցմեռանելն Սենեքարիմայ:

ԱճԱՆՈՆ պատմիչ, էջ 2—6.

7.

ԳՆԵՒՆԻ ՓԱՌԱՆՁԵՄ

Զայնու ժամանակաւ էր դուռար մի գեղեցիկ Անգով-
կայ ուրումն, մի ի նախարարացն նահապետին Սիւնեաց,

որում անուն Փառանձեմ կոչէր, զորմէ կարի անուանեալ
էր գեղեցկութեամբ և պարկեշտութեամբ: Ապա Գնէլ պա-
տանեակն՝ եղբորորդին արքային էառ զնա ի կնութիւն
իւր: Եւ համբաւ գեղեցկութեան աղջկանն ընդ վայրսն տա-
րածեցաւ, և համբաւ գեղոյ նորա յաճախեալ բաղմանայր
և հնչէր: Ապա առ համբաւ ցանկութեան անուանն տրփեալ
լինէր Սիւն ևս հօրեղբորորդին Գնէլոյ, որում անուն Տիրիթ
կոչէր: Վասն որոյ անկանէր ի գաղտագողօնս, մինչ զի
զնուն իւր տեսանել կարասցէ: Եւ յորժամ կարացն տես-
լեանն՝ որում ցանկայր, աջուհետեւ հնարս լնդրէր առն
կնոջն կորստեան. ո գիտէ, զկիմ նորա նմա հնար լիցի
յափշտակել:

Ապա Տիրիթն ի հնարս նենգութեան մտանէր, և բա-
զում վարձէր իւր օգնականս և սատարս, որով զիւր չա-
րախօսութիւնն յառաջ վարել կարասցէ: Եւ քսիս ստութեան
զԳնէլոյն նենգութեամբ առ թագաւորն Արշակ մատուցա-
նէր, թէ Գնէլ թագաւորել կամի և զքեզ սպանանել. և ամե-
նայն մեծամեծք և նախարարք և ազատք սիրեն զԳնէլ և
ամենայն աշխարհիս նախարարք կամին զտէրութիւն նո-
րա ի վերայ իւրեանց առաւել քան զքո: Արդ, ասեն, գիտեմ
և տես, արքայ, զինչ գործեսցես. որպէս և կամիս, զիարդ
մարթասցիս ապրել: Եւ այսպիսի բանիւք զրդռէին զթա-
գաւորն Արշակ, մինչև հաստատէին ի միտս թագաւորին
զիւրեանց ասացեալսն:

Ապա ոխացեալ թագաւորն ընդ պատանեկին Գնէլոյ,
և բազում անգամ հալածական առնէր զնա. և նիւթեալ
լինէր նենգութիւն բազում ժամանակս: Ապա զնաւասար-
դաց ժամանակօքն առնէր խորհուրդ թագաւորն Արշակ,
կոչել առ ինքն զպատանեակն Գնէլ և սպանանել: Ապա
առաքէր զՎարդան զեղբայր սպարապետին զնահապետ ազ-
գին մամիկոնեան տոհմին, զի մեծաւ երգմամբ և նենգու-
թեամբ կոչել կարասցէ. զի մի խորհուրդն յայտնեսցի.
զուցէ փախիցէ և ապրիցի. այլ զի պատրանօք և հրապու-
րանօք ածիցէ մինչև ի տեղին մահուն: Եւ էր բանակ թա-

գաւորին ի Շահապիւմանի ի բուն բանակի տեղսն Արշակունեացն ի ներքոյ սիւսեացն և ի վերայ ասպարիսացն: Եւ առաքեալ զՎարդանն, զմեծ նահապետն յարքայէն Արշակայ, եկն եգիտ զպատանեակն Գնել ի մօտաւոր տեղւոջն, այս ինքն ի գեւղն Առաւիւտոց անուանեալ: Մեծաւ ուխտիւ և բազում պատրանօք զպատանեակն Գնել հանդերձ իւրով կնաւն և զրամբն հաւանեցուցանէր երթալ հասանել ի բանակն արքունի: Իբրև այն թէ ի մեծաբանս ինչ զնա կոչիցէ թագաւորն, բազում փնդանօք տարեալ հասուցանէր, եթէ թագաւորն Արշակ ոչ կամեցեալ զտօնս նաւասարդաց առանց քո անցուցանել, զի հաճեալ և քաղցրացեալ է ընդ քեզ. վասն զի ըստ բանից չարախօսացն ոչ ինչ գտաւ ի քեզ չարութիւն. և եհաս ինքն ի վերայ, զի զուր ցայժմ ասէր զքեզ, որ ի նմանէն մեծ սիրոյ արժանի ես:

Ապա չուեաց ամենայն կազմութեամբն իւրով Գնել, երթեալ հասանէր ի բանակն արքունի զգիշերն ամենայն բազում փութով տազնապաւ: Վասն զի վաղիւն հասելոյ առաւօտուն օրն լուսանայր կիւրակէն:

Իսկ իբրև առաւօտն ծագեաց, հասանէր վաշտն Գնելոյ ի բանակն արքունի. և մինչ Գնելն արքունակն բանակին լինէր միջամուխ, աղդ լինէր թագաւորին եկն նորա: Ապա ելանէր հրաման յարքունուստ, արտաքս ունել և տանել սպանանել: Եւ մինչդեռ գայր նա ընդ բանակամէջն, և էր հեծեալ յերկմարին իւրում, իբրև մերձ եղև ի հրապարակն արքունի, և անդ ի յարքունուստ հասանէին բազում սպասաւորք վառեալք սուսերաւորք նիզակաւորք վաղրաւորք սակրաւորք սուսաւորք և սպարակիրք հետեւակք, որք մատուցեալք բուն հարեալք ընկենուին յերկմարէ անտի զպատանեակն Գնել. և ձեռն յետս կապէին զնա, և առեալ գնացին ի տեղի կառափելոյն:

Եւ քանզի կին նորա եկեալ էր ընդ նմա ժանուարաւ, ի նմին ի նորին վաշտու էր ընդ առն իւրում, իսկ իբրև տեսանէր թէ կալան գայր իւր և կապեցին, վաղվաղակի

ընթացաւ յեկեղեցախորանն... հասեալ առ արքեպիսկոպոստապետն (Ներսէս), գոյժ արկանէր նմա զիւրոյ առնն տաքաղարտ կորուստն, ճշեալ մեծածայն. Վաղ հասիր, ասէ, դեռ զամուսինն իմ զուր առանց ֆնասու և յանցանաց խղիխղեն: Իսկ նորա խափանեալ զպաշտօնն, ընթանայր ի խորանն արքունի, հասեալ ի դրացն ի ներքս, առ թագաւորն անկանէր: Իսկ թագաւորն իբրև տեսանէր զմեծ քահանայապետն, զխտացեալ զբարեխօսութիւն հաճողելոյն վասն առնն մահուանն զի մի մեռցի, յայնժամ թագաւորն զիւր սամոյրսն զգլխովն ածեալ, ի փոքկնջալն մտեալ զիւր դէմս երեսացն ծածկէր, քնոյ պատճառ եղեալ, զի զնորա բանսն մի լուիցէ:

Իսկ զպատանեակն Գնել առնուին գնացին մօտ ի սիւսն արքունի, և անդէն կառափէին ի սարակ լերինն, որում տեղոյն Լսին անուանեալ է, մօտ յորմածս արգելոցացն որսոյն երէցոցն, ընդդէմ մուրտաստանին աղբերացն բազմոցացն արքունի, յանդիման բանակեալ ընին:

Ապա հրաման եղև յարքայէն. Ամենայն մարդիկն որ իցեն ի բանակին, մեծ և փոքր առ հասարակ, մի ոք իշխեսցէ չերթալ. այլ ամենայն ոք առ հասարակ երթիցեն զիցեն աշխար կոծոց, և լացցեն զԳնել մեծ սեպուհն արշակունի զսպանեալն: Իսկ ինքն թագաւորն գնացեալ ի լալիսն, նստեալ լայր զեղբօրորդին իւր, զոր ինքն եսպան: Երթեալ նստէր մօտ առ դին, լայր ինքն, և տայր հրաման՝ կոծ մեծ և աշխար դնել շուրջ զսպանելով դիակամբն: Իսկ կինն սպանելոյն Փառանձեմն զհանդերձսն պատառեալ զգէսս արձակեալ, մեղացի ի մէջ աշխարանին կոծէր. ձայն արկանելով ճչէր, յողբս արտասուաց յաղիողորմ դուժի առ հասարակ զամենեանս լացուցանէր: Իսկ թագաւորն Արշակ ի լալիսն տեսանէր զկինն սպանելոյն, տուփէր և ալն դնէր՝ առնուլ զնա իւր կնութեան:

Իսկ այն որ զնենգութիւն քսութեանց նիւթեաց, և դաւով ի վերայ իւրոյ հարազատին սպանութիւնս կատարեաց, վասն նորին կնոջն արար գայն. զի մեծապէս սիրով

հարեալ էր ի նմա: ՉՏիրիթն ասեմ, որ յառաջագոյն հարեալ ի կնոջն յայնմիկ, վասն որոյ զնենգութիւնս սպանութեանցն թագաւորաւն գործեաց: Իսկ մինչդեռ ի նմին կոծն սաստկացեալ էր, Տիրիթն սկսանէր ժոյժ չունելոյ տուփանացն: Պատգամ յղէր առ կին մեռելոյն. ասէ՛ զի մի կարի զանձն քո աշխատ առնեմ անդամ, զի անքարի ետ եմ քան զնա. ես սիրեցի զքեզ, վասն այսորիկ մատնեցի զնա ի մահ, զի զքեզ առից ինձ կնութեան: Արդ մինչդեռ կոծ մոլութեան զգիտկամքն ջայլէին, զայսպիսի պատգամս առաքէր Տիրիթն: Բողոք բառնայր՝ թէ լուարուք ամենեքեան, զի մահ առն իմոյ վասն իմ եղև. զի որ ինձ ակն եդ, վասն իմ զայրն իմ ետ սպանանել: Զհերն փետէր, ճչէր ընդ կոծելն:

Ապա իբրև մեծ իրքն համարձակ յայտնեցան ի լսելիս ամենեցուն և ի անցնալովն ամենայն, եղև նա մայր ողբոցն, և ձայնարկութիւն ամենայն ի ձայն ողբոցն սկսան նուազել զիրան տրփանացն Տիրիթայ, զակն զնեն, զքսութիւնն, զհնարս մահու նիւթել, զսպանումն, ձայնիւքն մրմնոցն ի վերայ սպանելոյն ի մէջ կոծոցն բարբառէին զեղբեղեալ խանդաղատութեամբ: Ի նուաճել իւրեանց ձայնիցն, իրքն յայտնեալ հռչակ հաղկանէ: Զոր իբրև լուալ թագաւորն Արշակ, և եհաս ի վերայ իրացն, զարմացեալ լինէր արմանայր ընդարմանայր, ստըջացեալ ի միտ առնոյր զիրան: Ապա խօսել սկսանէր թագաւորն, ծափս զծափի հարեալ մեծաւ զղջմամբ ընդ իրան՝ զոր գործեաց, ասէ՛. վասն զի ի կնոջն Գնելոյ անարժան սիրով հարաւ Տիրիթն, առ այնմ զչարիան նիւթեաց՝ զքսութիւն, զմահուն գոռութիւն զուր և տարապարտ, և զմեզ ևս արդար արեանն շաղախեաց վասն իւրոյ պղծութեանն. զեղբայրն իւր ետ կոբուսանել, և զանհնարին չարիսն և զանէծս՝ որ ոչ անցանեն, ետ մեզ ժառանգել:

Ապա իբրև հասանէր թագաւորն յիրացն հաստատութեան ի վերայ, և ճգրտէր զիրան, խիւլեալ անսայր բանին առ ժամանակ մի: Իսկ իբրև զմեռեալն ծածկեցին ան-

գէն ի տեղւոյն, յորում սպանաւ, և առուք հարուստ անցին ի վերայ իրացն գործելոց, պատգամ յղէր Տիրիթն առ թագաւորն. կամ լիցի, ասէ, քեզ արքայի, զի հրամանս տացեալ զՓառանձեմ կին Գնելոյ թող առից ինձ կնութեան: Զոր իբրև լուեալ արքային, ասէ. Արդ հաստատ գիտեմ զոր լուայն թէ ստոյգ է. վասն կնոջն իւրոյ եղև մահն Գնելոյ: Եւ անդէն արքայն մահ խորհէր, սպանանել զՏիրիթ ևս փոխանակ ընդ մահուն Գնելոյ: Զոր իբրև լուալ Տիրիթ, զահի հարեալ յարքայէն, գիշերի փախստական լինէր: Ապա աղբ լինէր թագաւորին Արշակայ փախուստն Տիրիթայ. տայր հրաման թագաւորն Արշակ ազատագրուող բանակին զհետ լինել Տիրիթայն. զի իբրև հասցեն նմա, անդէն ի տեղւոյն սպանցեն: Բազումք և քաջք զհետ լինէին փախուցելոյն Տիրիթայ. ապա երթեալ հասանէին ի գաւառին Բասենոյ, ի մէջ մայրեացն, ի տեղւոյն՝ յորում հասանէին, անդէն զՏիրիթ սպանանէին:

Եւ յետ այսորիկ էառ իւր Արշակ զկինն սպանելոյն զՓառանձեմ: Եւ որչափ սիրէր արքայն Արշակ զկինն, նոյնչափ ատեաց կինն զարքայն Արշակ, ասելով թէ թաւ է մարմնով և թուխ է գունով: Ապա իբրև կինն ի նա ոչ յանգոյց զմիտս իւր, առաքեաց արքայն Արշակ յերկիրն Յունաց և խնդրեաց էաժ անտի կին ի կայսերական տոհմէն ազգաւ, զի անուն էր նորա Ողոմպի: Եւ ուժգին սիրով սիրեաց զնա, և նախանձուկս արկանէր նովաւ առաջին կնոջն. և կինն Փառանձեմ ոխացաւ ընդ Ողոմպին և խնդրէր սպանանել զնա զեղովք: Իբրև ոչինչ հնարս մեքենայից չկարէր գտանել, վասնզի անձինն իւրում կարի զգոյշ կայր, մանաւանդ ի կերակրոց և յըմպելեաց, բաց զիւրոց նաժշտացն կերակուրս արարեալ և կամ զնոցին պարզեալ զգինի ճաշակէր. և եթէ ոչ ինչ գտանէին հնարք զեղել զնա մահուան զեղօքն, ապա զբան երէց ոմն արքունի՝ որ էր ի ժամանակին յայն, որում անուն Մըլիւսիկ, յԱրշամունեաց տեղեացն, ի նահանգէն Տարօն գաւառէն, զնա ի բանս արկանէր Փառանձեմ անօրէնս: Ընդ տէրունական

ընդ սուրբ ընդ աստուածական մարմինն ընդ հացն օրինաց խառնէին զգեղն սատակման, երէցն Մրջիւնիկ անուն, տալով յեկեղեցւոյն Ողորմալիայ տիկնոջն ընծեռել զմահուն գործ և սպանանէր: Ըստ չարեացն կատարելոց զՓառանձեմայն ամենայն չարեօք լցեալ զկամս կատարէր և յանօրէնն Փառանձեմայն պարգև առեալ չերիցուն զգեղն՝ ուստի ինքն էր, ի նահանգէն Տարօն գաւառէն, որում անուն Գոմկունք կոչին:

Բուգ. Դ. ԺԵ.

8.

ՎԱՐՔ ՄԱՇԹՈՅԻ

Առն՝ զոր ի նախակարգ բանիս նշանակեմք, վասն որոյ և փոյթ արարեալ մեր պատմելոյ, էր Մաշթոց անուն, ի Տարօնական գաւառէն, ի Հացեկաց գեղէ, որդի առն երանելոյ՝ Վարդան կոչեցելոյ: Ի մանկութեան տիսն վարժեալ հելլենական դպրութեամբն, եկեալ հասեալ ի գաւառն Արշակունեաց թագաւորաց Հայոց Մեծաց, կացեալ յարքունական դիւանին, լինել սպասաւոր արքայատուր հրամանին, առ հազարապետութեամբն աշխարհիս Հայոց՝ Առաւանայ ուրումն: Տեղեկացեալ և հմուտ եղեալ աշխարհական կարգաց, ցանկալի եղեալ զինւորական արուեստին՝ իւրոց զօրականացն, և անդէն ուշ եղեալ փութով ընթերցումածոց աստուածեղէն գրոց, որով առ ժամայն լուսաւորեալ և թեամուրի միջամուրի յաստուածատուր հրամանացն հանգամանս, և ամենայն պատրաստութեամբ զանձն զարդարեալ, հարկանէր զիշխանացն սպասաւորութիւնսն:

Եւ յետ այնորիկ ըստ աւետարանական չափուցն՝ ի ծառայութիւն Աստուծոյ մարդասիրին դարձեալ, մերկանայր այնուհետեւ զիշխանակիր ցանկութիւնսն և անդէն վաղվաղակի ի միայնակեցական կարգ մտանէր: Եւ գտեալ

ևս զոմանս՝ յինքն յարեցուցանէր, աշակերտեալ նմին սովորական աւետարանութեան:

Առեալ այնուհետեւ երանելոյն հաւատացեալս իւր, գիմեալ իջանէր յանկարգ և յանդարման տեղիս Գողթան: Վաղվաղակի զաւետարանական արուեստն ի մէջ առեալ, ձեռն արկանէր զգաւառոյն, հանդերձ միամիտ սատարութեամբ իշխանին. գերեալ զամենեսեան ի հայրենեաց աւանդելոց, և ի սատանայական դիւապաշտ սպասաւորութեանէն՝ ի հնազանդութիւն Քրիստոսի մատուցանէր:

Եւ յորժամ ի նոսա զբանն կենաց սերմանեալ, նոյնպէս առաւել հոգ ի մտի արկանէր և ասէր հոգալով. «Տրտմութիւն է ինձ և անպակաս ցաւք սրտի իմոյ, վասն եղբարց իմոց և ազգականաց»:

Եւ այնպէս տրտմական հոգովք պաշարեալ և թակարդապատեալ և անկեալ ի ծովիս խորհրդոց, եթէ որպիսի արդեօք ելս իրացն գտանիցէ: Եւ իբրեւ աւուրս բազումս անդէն ի նմին դեգերէր, յարուցեալ այնուհետեւ հասանէր առ սուրբ կաթողիկոսն Հայոց Մեծաց, որոյ անունն ճանաչէր Սահակ, զոր պատրաստական գտանէր նմին փութոյ հաւանեալ: Եւ միանգամայն յօժարութեամբ գումարեալ հանդերձ աղօթիւք մեծովք առ Աստուած կանխէին, վասն ամենայն ոգւոց քրիստոսաբեր փրկութեանն հասանելոյ, և զայն առնէին աւուրս բազումս: Ապա ելանէր նոցա պարգևական յամենաբարին Աստուծոյ ժողովել զաշխարհս հոգ խորհուրդն երանելի միաբանելոցն, և զիրս նշանազրոյ Հայաստան ազգին հասանել. բազում հարց փորձի և քննութեան զանձինս պարապեցուցեալ, և բազում աշխատութեանց համբերեալ, աղբ առնէին ապա և զկանխագոյն խնդրելին իւրեանց թագաւորին Հայոց, որոյ անուն կոչէր Վառաշապուհ:

Յայնժամ պատմէր նոցա արքայն վասն առն ուրումն ասորւոյ եպիսկոպոսի ազնուականի՝ Դանիէլ անուն կոչեցելոյ, որոյ յանկարծ ուրեմն նշանազիրս աղիւսեալաց հայերէն լեզուի [. . .]: Եւ իբրեւ պատմեցաւ նոցա յարքայէ վասն

գրելոյն ի Դանիէլէ, յօժարեցին զարքայ՝ փոյթ առնել վասն պիտոյիցն այնոցիկ: Եւ նա առաքէր զոմն Վահրէճ անուն հրովարտակօք առ այր մի երէց, որոյ անուն Հաբէլ կոչէին, որ էր մերձաւոր Դանիէլի ասորւոյ եպիսկոպոսի:

Իսկ Հաբէլին զայն լուեալ, փութանակի հասանէր առ Դանիէլն, և նախ ինքն տեղեկանայր ի Դանիէլէ նշանագրոյն, և ապա առեալ ի նմանէ առաքէր առ արքայն յերկիրն Հայոց, ի հինգերորդի ամի թագաւորութեան նորա՝ ի նա հասուցանէր: Իսկ արքային հանդերձ միաբան սրբոյն Սահակաւ և Մաշթոցիւ՝ ընկալեալ զնշանագիրսն ի Հաբէլէն, ուրախ լինէին:

Ապա առեալ երանելի հոգաբարձուացն զյանկարծազիւտն, խնդրէին հայցէին ևս յարքայէ մանկունս մատաղս, որով զնշանագիրսն մարթասցեն: Եւ յորժամ բազումք ի նոցանէ տեղեկանային, ապա հրաման տայր ամենայն ուրեք նովին կրթել. որով և յաստիճան իսկ վարդապետութեան գեղեցիկ երանելին հասանէր. և իբրև ամս երկութեան գեղեցիկ երանելին հասանէր. և նովին նշանագրովք տանէր:

Իսկ իբրև ի վերայ հասեալ թէ չեն բաւական նշանագիրքն՝ ողջ ածել զսիւղորայս և զկապս հայերէն լեզույն, մանաւանդ զի և նշանագիրքն իսկ յայլոց դպրութեանց քաղեալ և յարուցեալք զիպեցան:

Յետ այնորիկ դարձեալ կրկին անգամ ի նոյն հոգս դառնային, և նմին ելս խնդրէին ժամանակս ինչ: Վասն որոյ առեալ երանելոյն Մաշթոցի դաս մի մանկուտոյ՝ հրամանաւ արքայի, և միաբանութեամբ սրբոյն Սահակայ, և հրաժարեալք ի միմեանց համբուրիւ սրբութեանն՝ խաղայր գնայր ի հիմգետոյ ամի Վռամշապհոյ արքային Հայոց. և երթեալ հասանէր ի կողմանս Արամի՝ ի քաղաքս երկուս Ասորոց, որոց առաջինն Եղեսիա կոչի, և երկրորդն Ամիգ անուն: Ընդդէմ լինէր սուրբ եպիսկոպոսացն, որոց առաջնոյն Բաբելաս անուն և երկրորդին Ակակիոս, հանդերձ

կղերականօքն և իշխանօքն քաղաքին պատահեալ, և բազում մեծարանս ցուցեալ հասեւոցն, ընդունէին հոգաբարձութեամբ, ըստ Գրիստոսի անուանելոցն կարգի:

Իսկ աշակերտասէրն վարդապետին զտարեալսն, ընդ իւր յերկուս բաժանեալ, զոմանս յասորի դպրութիւնն կարգէր, և զոմանս յունակն դպրութիւնն, անտի ի Սամուսատական քաղաքն գումարէր. և նորա իւրովք հաւասարօք զսովորականն առաջի եղեալ զաղօթս և զաքնութիւնս և զպաղատանս արտասուալից, զխստամբերութիւնս, զհոգս զաշխարհահեծս, յիշելով զասացեալսն մարգարէին, եթէ «Յորժամ հեծեծեսցես, չայնժամ կեցցես»:

Եւ այնպէս բազում աշխատութեանց համբերեալ վասն իւրոյ աղգին բարեաց ինչ օճան գտանելոյ: Որում պարգեւէր իսկ զիճակ յամենաշնորհողէն Աստուծոյ, հայրական չափուն ծնեալ ծնունդս նորոգ և սքանչելի սուրբ աշոֆի իւրով, նշանագիրս հայերէն լեզուին: Եւ անդ վաղվաղակի նշանակեալ անուանեալ և կարգեալ, յօրինէր սիւղորայիւք և կապօք:

Եւ ապա հրաժարեալ լեպիսկոպոսացն սրբոց, հանդերձ օգնականօք իւրովք իջանէր ի քաղաքն Սամուսացւոգ, յորում մեծապատիւ իսկ յեպիսկոպոսէն և յեկեղեցւոցն մեծարեալ լինէր: Եւ անդէն ի նմին քաղաքի գրիչ ոմն հելլենական դպրութեան Հռոփանոս անուն գտեալ, որով զամենայն ընտրութիւնս նշանագրոյն՝ զնրբագոյնսն, զկարճն և զերկայնն, զառանձինն և զկրկնաւորն, միանգամայն յօրինեալ և յանկուցեալ, ի թարգմանութիւն դառնալին հանդերձ արամբք երկուք, աշակերտօքն իւրովք, որոյ առաջնոյն Յովհան անուն կոչէին, լեկեղեաց գաւառէն, և երկրորդին Յովսէփ անուն՝ ի Պաղանական տանէն: Եւ եղեալ սկիզբն նախ Սուսկացն Սողոմոնի, որ ի սկզբանն իսկ ծանօթս իմաստութեանն ընծայեցուցանէ լինել, ասելով եթէ «Ճանաչել զիմաստութիւն և զխրատ, իմանալ զբանս հանճարոյ»: Որ և գրեցաւ ձեռամբն այնորիկ գրչի, հանդերձ ուսուցանելով մանկունս գրիչս նմին դպրութեան:

գրելոյն ի Դանիէլէ, յօժարեցին զարքայ՝ փոյթ առնել վասն պիտոյիցն այնոցիկ: Եւ նա առաքէր զոմն Վահրիճ անուն հրովարտակօք առ այր մի երէց, որոյ անուն Հաբէլ կոչէին, որ էր մերձաւոր Դանիէլի ասորւոյ եպիսկոպոսի:

Իսկ Հաբէլին զայն լուեալ, փութանալի հասանէր առ Դանիէլն, և նախ ինքն տեղեկանայր ի Դանիէլէ նշանագրոյն, և ապա առեալ ի նմանէ առաքէր առ արքայն յերկիրն Հայոց, ի հինգերորդի ամի թագաւորութեան նորա՝ ի նա հասուցանէր: Իսկ արքային հանդերձ միաբան սրբոյն Սահակաւ և Մաշթոցիւ՝ ընկալեալ զնշանագիրսն ի Հաբէլէն, ուրախ լինէին:

Ապա առեալ երանելի հոգաբարձուացն զյանկարծագիւտն, խնդրէին հայցէին ևս յարքայէ մանկունս մատաղս, որով զնշանագիրսն մարթացեն: Եւ յորժամ բազումք ի նոցանէ տեղեկանային, ապա հրաման տայր ամենայն ուրեք նովին կրթել. որով և յաստիճան իսկ վարդապետութեան գեղեցիկ երանելին հասանէր. և իբրև ամս երկու կարգեալ զվարդապետութիւն իւր. և նովին նշանագրովք տանէր:

Իսկ իբրև ի վերայ հասեալ թէ չեն բաւական նշանագիրքն՝ ողջ ածել զսիւղորայս և զկապս հայերէն լեզուոյն, մանաւանդ զի և նշանագիրքն իսկ յայլոց դպրութեանց քաղեալք և յարուցեալք զիպեցան:

Յետ այնորիկ դարձեալ կրկին անգամ ի նոյն հոգս դառնային, և նմին ելս խնդրէին ժամանակս ինչ: Վասն որոյ առեալ երանելոյն Մաշթոցի դաս մի մանկուոյ՝ հրամանաւ արքայի, և միաբանութեամբ սրբոյն Սահակայ, և հրաժարեալք ի միմեանց համբուրիւ սրբութեանն՝ խաղայր զնայր ի հիմգետոյ ամի Վոսմապետայ արքային Հայոց. և երթեալ հասանէր ի կողմանս Արամի՝ ի քաղաքս երկուս Ասորոց, որոց առաջինն Եղեսիա կոչի, և երկրորդն Ամիդ անուն: Ընդդէմ լինէր սուրբ եպիսկոպոսացն, որոց առաջնոյն Բաբիլոս անուն և երկրորդին Ակակիոս, հանդերձ

կղերականօքն և իշխանօքն քաղաքին պատահեալ, և բազում մեծարանս ցուցեալ հասելոցն, ընդունէին հոգաբարձութեամբ, ըստ Գրիստոսի անուանելոցն կարգի:

Իսկ աշակերտասէրն վարդապետին զտարեալսն ընդ իւր յերկուս բաժանեալ, զոմանս յասորի դպրութիւնն կարգէր, և զոմանս յունական դպրութիւնն, անտի ի Սամուսատական քաղաքն գումարէր. և նորա իւրովք հաւասարօք զսովորականն առաջի եղեալ զազօթս և զտքնութիւնս և զպաղատանս արտասուալից, զխստամբերութիւնս, զհոգս զաշխարհահեծս, յիշելով զասացեալսն մարգարէին, եթէ «Յորժամ հեծեծեսցես, չայնժամ կեցցես»:

Եւ այնպէս բազում աշխատութեանց համբերեալ վասն իւրոյ ազգին բարեաց ինչ օճան գտանելոյ: Որում պարգևէր իսկ զիճակ յամենաշնորհողէն Աստուծոյ, հալրական չափուն ծնեալ ծնունդս նորոգ և սքանչելի սուրբ աշոփ իւրով, նշանագիրս հայերէն լեզուին: Եւ անդ վաղվաղակի նշանակեալ անուանեալ և կարգեալ, յօրինէր սիղորայիւք և կապօք:

Եւ ապա հրաժարեալ յեպիսկոպոսացն սրբոց, հանդերձ օգնականօք իւրովք իջանէր ի քաղաքն Սամուսացւոգ, յորում մեծապատիւ իսկ յեպիսկոպոսէն և յեկեղեցւոյն մեծարեալ լինէր: Եւ անդէն ի նմին քաղաքի գրիչ ոմն հելլենական դպրութեան Հոսիանոս անուն գտեալ, որով զամենայն ընտրութիւնս նշանագրոյն՝ զներագոյնսն, զկարճն և զերկայնն, զառանձինն և զկրկնաւորն, միանգամայն յօրինեալ և յանկուցեալ, ի թարգմանութիւն դառնային հանդերձ արամբք երկուք, աշակերտօքն իւրովք, որոյ առաջնոյն Յովհան անուն կոչէին, յեկեղեաց զաւառէն, և երկրորդին Յովսէփ անուն՝ ի Պաղանական տանէն: Եւ եղեալ սկիզբն նախ Սաակացն Սոզոմոնի, որ ի սկզբանն իսկ ծանօթս իմաստութեանն ընծայեցուցանէ լինել, ասելով եթէ «Ճանաչել զիմաստութիւն և զխրատ, իմանալ զբանս հանճարոյ»: Որ և զրեցաւ ձեռամբն այնորիկ գրչի, հանդերձ ուսուցանելով մանկունս գրիչս նմին դպրութեան:

Ապա յետ այնորիկ առնույր թուղթս յեպիսկոպոսէ քաղաքին, և հրաժարեալ ի նոցանէ հանդերձ ամենայն իւրովքն, բերէր առ եպիսկոպոսն Ասորոց: Որ յորոց նախ-բնկալն եղև, առաջի արկեալ նոցա զնշանազիրն աստուածատուր, վասն որոյ բազում իսկ գովութիւնք յեպիսկոպոսաց սրբոց և յամենայն եկեղեցեաց բարձրանային ի փառս Աստուծոյ և ի մխիթարութիւն աշակերտելոցն ոչ սակաւք: Յորոց թուղթս աւետազիրս հանդերձ շնորհատուր պարգևօքն և յամենայն իւրացիւքն, ի շնորհացն Աստուծոյ ճանապարհորդ լինէր, զօթեանօք անցեալ աջողութեամբ և հոգեկից ուրախութեամբ եկեալ հասանէր ի Հայաստան աշխարհն, ի կողմանս Այրարատեան գաւառին, առ սահմանօք Նոր քաղաքին, ի վեցերորդ ամի Վռամշապիոյ արքային Հայոց Մեծաց:

Եւ արդ եկեալ յիշելին մերձ ի թագաւորական քաղաքն, ազդ լինէր թագաւորին և սրբոյ եպիսկոպոսին: Որոց առեալ զամենայն նախարարագունդ աւագանւոյն ամբոխ, ի քաղաքէն ելեալ, պատահէին երանելոյն՝ զափամբ Ռահետոյն: Եւ զցանկալի ողջոյնն միմեանց տուեալ, ուստի և բարբառօք ցնծութեան և երգօք հոգեւորօք և բարձրագոյն օրհնութեամբք ի քաղաքն դառնային, և զաւուրս տօնական ուրախութեամբ անցուցանէին: Եւ ի ձեռն առեալ այնուհետև աստուածագործ մշակութեամբ զաւետարանական արուեստն՝ ի թարգմանել, ի գրել և յուսուցանել:

Յայնմ ժամանակի երանելի և ցանկալի աշխարհս Հայոց, անպայման սքանչելի լինէր, յորում անկարծ ուրեմն օրէնստուսոյց Մովսէս՝ մարգարէական դասուն, և յառաջադէմն Պաղոս՝ բովանդակ առաքելական գնդոյն, հանդերձ աշխարհակեցոյց աւետարանաւն Քրիստոսի, միանգամայն եկեալ հասեալ ի ձեռն երկուց հաւասարելոցն՝ հայաբարբառք հայերէնախօսք դտան.

Անդ էր այնուհետև սրտալիր ուրախութիւն և ակնաւալայել տեսիլ հայելոցն: Գանդի երկիր, որ համբաւուցն անգամ օտար էր կողմանցն այնոցիկ, յորում ամենայն

աստուածագործ սքանչելագործութիւնքն դործեցան, առժամայն վաղվադակի ամենայն իրացն եղելոց խելամուտ լինէր: Իսկ իբրև զչափ առեալ զիրացն հաստատութեան, և համարձակագոյն և առաւելագոյն զաշակերտութիւնն նորագիւտ վարդապետութեանն՝ խմբէին ուսուցանել և թեքել, և պատրաստական քարոզութեանն անգէտ մարդկան յօրինել. որոց և ինքեանք իսկ ի կողմանց և ի դաւառաց Հայաստան աշխարհին յորդեալք և դրդեալք հասանէին ի բացեալ աղբիւրն գիտութեանն Աստուծոյ: Գանդի ՅԱյրարատեան գաւառին, ի կայս թագաւորացն և քահանայապետացն, բղխեցին Հայոց շնորհք պատուիրանացն Աստուծոյ:

Յետ այնորիկ առնույր հաւանութիւն երանելին Մաշթոց և հրաժարեալ ի նոցանէն հանդերձ այլովք ևս օգնականօքն, որոց առաջնունն Տիրայր անուն ի Խորձենական գաւառէն, և երկրորդին Մուշէ անուն ի նահանգէ Տարօնոյ, հանդերձ այլովք ևս սպասաւորօք աւետարանին, զոր չեմք բաւական ըստ անուանցն նշանակել, երթեալ իջանէր յառօստակն Դողթան, յառաջին դաստակերտն իւր: Եւ կարգէր յամենայն գիւղս գաւառին՝ դասս սրբոց վանականաց:

Ապա յետ այնորիկ ի սահմանակիցս ի Սիւնական աշխարհն ելանէր, մինչև հասանել նմա բովանդակ ի վերայ սահմանաց Սիւնեաց. և ժողովեալ մանկունս առաւել զպազանամիտ զվայրենագոյն զճիւղադաբարոյ կողմանցն, դայեկարար սնուցանել և խրատել, ապա և զերկիրն Սիւնեաց դասուք վանականաց ընդր:

Դարձեալ յետ ժամանակի ինչ ընդ մէջ անցելոյ, հոգ ի մոտի արկանէր և վասն բարբարոսական կողմանն. և առնույր կարգեալ նշանագիրս վրացերէն լեզուին: Գրէր, կարգէր և օրինօք չարդարէր. և առնույր ընդ իւր զոմանս լաւագոյնս յաշակերտաց իւրոց, յարուցեալ գնայր իջանել ի կողմանս Վրաց. և երթեալ յանդիման լինէր թագաւորին, որում անուն էր Բակուր, և եպիսկոպոսի աշխարհին՝ Մովսէս: Եւ նորա զիւր արուեստն առաջի արկեալ՝ խրատէր յորդորելով. յորում և յանձն առեալ ամենեցուն զխնդրելին

կատարել: Եւ դտեալ զայր մի թարգման վրացերէն լեզուին, որ անուանեալ կոչէր Զադայ, այլ զբազէտ և ճշմարտահաւատ: հրաման տայր աշխուհետե արքայն Վրաց՝ ի կողմանց կողմանց, և ի խառնադանջ գաւառաց իշխանութեան իւրոյ՝ ժողովել մանկունս՝ տալ ի ձեռն վարդապետին: Իսկ Զոր առեալ արկանէր ի բովս վարդապետութեանն: Իսկ Ջոր առեալ արկանէր ի բովս վրաց կարգեալ զգործ աստուած-իբրեւ ընդ ամենայն տեղիս Վրաց կարգեալ զգործ աստուած-պաշտութեանն, աշխուհետե դառնալ յերկիրն Հայոց:

Ապա դարձեալ ելանէր շրջել զտեղեօք կարգելեօք և զգաւառօքն աշակերտելովք աշխարհին Հայոց, զուարթացուցանել, նորոգել, հաստատել: Խորհուրդ առնոյր այնուհետե վասն կէս ազգին Հայոց, որ էր ընդ իշխանութեամբ թագաւորին Հոռոմոց: Եւ փութացեալ գնացր հանդերձ աշխուհետե ի կողմանս Յունաց: Հասանէին կերտօք բաղմօք, անցանել ի կողմանս Յունաց: Հասանէին ի թագաւորակաց քաղաքն Կոստանդինական, զորմէ իսկոյն ի թագաւորակաց քաղաքն Կոստանդինական, զորմէ իսկոյն պատմէին յարքունիսն. և մտեալ առաջի պատուական աթոռոյն՝ յանդիման լինէր աստուածակարգ թագաւորացն և հայրապետին: Եւ ապա ցուցեալ կալսերն զպիտոյիցն զհանգամանս և առեալ զանընդդիմակաց հրամանն հանդերձ սակերօք կալսերազիր նշանակելովք՝ վասն մանկուոյն յաշակերտութիւնն, առ ի կէս ազգէն Հայոց ժողովելոյ: Գային հասանէին ի համագիր կողմանս, և անդէն վաղվա-դակի պատահեալ սպարապետին Հայոց, հանդերձ սակերօք կալսեր յանդիման լինէին: Եւ նորա առեալ սակերս կայսերական նշանօք, փութացր վաղվադակի զհրամանն կատարել. և հրեշտակս արձակեալ աշխուհետե ի գաւառս կէս ազգին Հայոց, իշխանութեանն կալսեր, բաղմութիւն մանկըտուոյ ժողովել:

Յայնմ ժամանակի եկեալ զիպէր նմա այր մի երէց աղուան ազգով, Բենիամէն անուն. և նորա հարցեալ և քննեալ զբարբարոս զբանս աղուաներէն լեզուին, առնէր ապա նշանագիրս:

Յետ այնորիկ հրաժարեալ՝ բազում աշակերտօք գայր անցանէր ի կողմանս Հայոց Մեծաց. և հասեալ ի Նոր քա-

ղաքն, յանդիման լինէր սրբոյ եպիսկոպոսին Սահակայ և թագաւորին Հայոց, որում անուն Արտաշէս կոչէին:

Գաղարէր անդ աւուրս ինչ և ապա յետ այնորիկ հրա-ժարեալ գնալ ի կողմանս Աղուանից. և երթեալ իջանէր յաշխարհն. և հասեալ ի թագաւորական տեղիսն, տեսանէր զսուրբ եպիսկոպոսն Աղուանից, որում անուն Երեմիա կոչէին, և գնոցին թագաւոր՝ որում Արսիպա էր անուն: Ապա հարցեալ ի նոցանէ, առաջի եղեալ վասն որոյ եկեալն էր: Տային հրաման՝ ի գաւառաց և ի տեղեաց իշխանութեանն իւրեանց, բաղմութիւն մանկանց՝ յարուեստ դպրութեանն ամէր:

Խաղացեալ գալը ի կողմանցն Աղուանից, անցանել յաշխարհն Վրաց. և հանդէպ հասեալ գալը Գարգմանական ձորոյն: Ընդ առաջ լինէր նմա իշխանն Գարգմանից, որում Խուրս կոչէին, առաջի գնացր զանձն վարդապետին, հանդերձ իշխանութեամբն իւրով. առաւելագոյն իսկ վաչեկեալ ի հիւթ և ի պարարտութիւն վարդապետութեանն, չուղարկէ զերանելին՝ ուր և երթալոցն էր:

Իսկ նորա անցեալ դիմեալ ի կողմանս, առ որով ժամանակաւ Առնիւղ անուն թագաւորեալ Վրաց, որոյ առաւելագէս պալատացուցեալ ծաղկեցուցանէր զվարդապետութիւնն. և նորա շրջեալ զամենայն աշակերտօք, պատուութիւնն. և նորա շրջեալ զամենայն յաշխարհին Տաշուրեալ կալ ի ճշմարտութեանն: Յայնմ իշխանին Տաշուրեալ գնալ ի ճշմարտութեանն կոչէր Աշուշայ, ի ձեռն տալը նմա ընդոց՝ որ անուանեալ կոչէր Աշուշայ, ի ձեռն տալը նմա զանձն ամենայն գաւառովն իւրով. և նորա ամենասփիւռ վարդապետութիւնն ոչինչ պակասութեամբ քան զայլոցն գաւառաց անցուցեալ, ինքն դառնայր ի կողմանս Հայոց Մեծաց:

Յետ այնորիկ ուշ եղեալ երկոցունց երանելեացն՝ զիւրեանց ազգին զդպրութիւն առաւել յարգել և զիւրացուցանել, ձեռն ի գործ արկանէր ի թարգմանել և ի զրեւմեծն Իսահակ՝ ըստ յառաջագոյն սովորութեանն: Որոց դարձեալ դէպ լինէր եղբարս երկուս յաշակերտացն՝ յուղարկել ի կողմանս Ասորոց, ի քաղաքն Նիսսացոց, զՅով-

սէփ և երկրորդն Եզնիկ անուն, յԱյրարատեան գաւառէն, ի Կողբ գեղջէ, զի յասորական բարբառոյն զնոցին հարցն սրբոց գաւառագութիւնս՝ հայերէն գրեալս դարձուցեն:

Իսկ թարգմանչացն հասեալ՝ ուր առաքեցանն և կատարեալ զհրամանսն, և առ պատուական հարսն առաքեալ, անցեալ գնային ի կողմանս Յունաց, ուր և ուսեալք և տեղեկացեալք, թարգմանիչս կարգէին ըստ հելլենական լեզուին: Յետ այնորիկ հաստատուն օրինակօք աստուածատուր գրոցն և բազում շնորհագիր հարց յետ աչնր աւանդութեամբք գալին երեւելով աշխարհին Հայոց, և առաջի դնէին հարցն զերեւալ կտակարանսն:

Իսկ երանելոյն Սահակայ զեկեղեցական գրոց գումարութիւնն՝ կանխաւ [ի] յունական բարբառոյն ի հայերէն դարձուցեալ, և բազում ևս գհայրապետաց սրբոց զճըմարիտ զիմաստութիւնն: Դարձեալ յետ այնորիկ առեալ հանդերձ Եզնակաւ՝ զյառաջագոյն զյանկարծագրեալ զփութանակի զթարգմանութիւնս, հաստատէր ճշմարիտ օրինակօք բերելովք, և շատ ևս մեկնութիւն գրոց թարգմանէին: Եւ այնպէս զամենայն ժամանակս իւրեանց՝ լընթերցուածս գրոց ծախէին հարքն՝ զտիւ և զգիշեր:

Ապա յետ դարձեալ՝ այնպիսի առաւել և բարձրագոյն վարդապետութեամբն՝ սկսեալ երանելոյն Մաշթոցի ճառս յաճախագոյնս, զիւրապատումս, շնորհագիրս, բազմադիմիս կարգել և յօրինել, լի ամենայն ճաշակօք: Եւ այնպէս զամենայն կողմանս Հայոց, Վրաց և Աղուանից, զամենայն ժամանակս կենաց իւրոց, զամառն և զձմեռն, զտիւ և զգիշեր, անվեհեր և առանց յապագելոյ իսկ:

Յետ այնորիկ դէպ լինէր նոյին ճշմարտութեամբ՝ երանելոյն Սահակայ լցեալ աւուրբք երկայն ժամանակօք, և վայելչացեալ աստուածաբեր պողոցն բարութեամբք, յառաջնումն ամի Յագիկերտի՝ որդւոյ Վռամայ՝ թագաւորի կացելոյ ի Պարսից աշխարհին, ի Բաղրաւանդ գաւառի, ի գիւղ Բլրոցաց, ի կատարել ամսեանն Նաւասարդի, որպէս և զօր ծննդեան երանելոյն յիշէին, յերկրորդ ժամու աւուրն, ի

պաշտաման անուշահոտ իւղոյն, հանդերձ աստուածահաճոյ աղօթիւք՝ ծերունւոյն ի Քրիստոս աւանդեալ:

Իսկ երանելի զուգականին լուեալ, զՄաշթոցէ ասեմ, բազում անձկալեաց տրտմութեամբ և արտօսւողութիւնովք և ծանրաթախիծ ոգովք պաշարեալ դնէր: Անդէն ի նմին ամի, յետ ամսոց վեցից անցելոց վախճանի երանելոյն Սահակայ, լինէր հանդերձ սրբով վարդապետով բանակն Հայոց յԱյրարատեան ի Նոր քաղաք, և նովին հոգեկրօն վարուք հասանէր սրբոյն քրիստոսակոչ կատարումն, յետ սակաւ ինչ աւուրց հիւանդութեանն, յերեքտասաներորդում ամսեանն Մեհեկանի: Զոր առեալ Վահանայ և Հմայեկի կազմութեամբ վախճանելոյ, հանդերձ աշխարհական ամբողջիւ, սաղմոսիւք և օրհնութեամբ, և հոգևոր ցընծութեամբ, կանթեղօք վառելովք և ջահիւք բորբոքելովք և ամենայն լուսաճաճանչ գնդիւն, յՕշականն ելանէին, և անդ ի մարտիրոսարանն մատուցեալ, զօրինաւոր յիշատակն կատարեալ:

Իսկ յետ երկց ամաց անցելոց, յաջողեցան Վահանայ Ամատունւոյ խորան սքանչելի կանգնել, տաշածոյ վիճօք քանդակելով և ի ներքսագոյն խորանին զսրբոյն հանգիստն յօրինեալ:

Եւ արդ լինի համար հաւատոց երանելոյն ամբ քառասուն և հինգ. և ի դարութենէն Հայոց մինչև ցվախճան սրբոյն՝ ամբ երեսուն և հինգ:

Կորիւն

9.

ՏԵՍԻԼՔ ՔՈՂԱՔԱՅ

Ազգի ազգի տեսիլք մոլեգինք լինին ի քաղաքս բազումս, և յայգուէ մինչև ցերեկոյ միտ եղեալ պղտցեալ հային իբրև ի դարման իմն և ի կերակուր աչաց ցանկութեամբք բնակիչք նոցա, և լսել անդադար զձայնս ազա-

զի՛ք երգոց՝ որ ընուն արկանեն ի լսելիս նոցա ղյիշատակաբազմաց աղտեղութեանց, որ մտանեն բունեն յըշտեմաբանս սրտից և մտաց. և այնպէս անյազ են լսել զլուրն ֆեասակար: Եւ այլք՝ որ ոչ էին անդր մօտ, երանի ևս տան բազմամբոխ ժողովոցն, որ երթեալ կցորդեալ կոպնեալ կանաւ ֆեասակարան: Եւ կէսքն զշահ ևս վաճառացն, զոր ժողովեն միշտ ի հրապարակաց, թողուն և երթան անդր դատարկանան. և կէսքն զգործ արուեստից, որ գտանեն զգարման կենաց իւրեանց: Եւ այսու ամենայնիւ սնտոի ցանկութեամբ զաւուրս կենաց ժամանակաց իւրեանց յունայնութիւն և ի սնտոիս ծախեն:

Եւ զայն ոչ առնուն ի միտ, թէ գուսանութիւնն իւրովք պատիր արուեստիւք զապականութեան նշանակ գործէ ի տեսողս իւր, և իրք առականաց են անդ, որոց առաջի ամենայն մարդկան զնին ծանակութիւնքն: Եւ այնպէս միաժողով միանգամայն նստին բազումք ղեզերեալք ժամանակեալք ի մի ժամադրութիւն՝ լսել և տեսանել զապականութիւն աղտեղութեանց: Զի ձայնք երգչացն պէսպականութիւն և բարբառք լորստացն տեղի պէս նուագովք գեղգեղեալք, և բարբառք լորստացն տեղի ապականութեան և աղտեղութեան յիշատակեն ի միտս նոցա: Եւ յորժամ ծնծղայքն և տաւիղքն բարբառացին, առաւել ևս յաթիոս և յակճիոս կան ընկճեալք, զի զօրինակ կերպարանաց նոցա նկարեսցեն յանձինս իւրեանց:

Բարսի Վեցորեայ, էջ 66

10.

ԲԱՐԻ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ Է ՅՈՎ.

Բարի և գեղեցիկ է ծով ի խաղաղ ժամանակի, յորժամ հանդարտացեալ կայցէ լալեաց և ի մրրկաց ի պարզ և յստակ ժամանակի. յորժամ միտ եղեալ նայիցիս ընդ ծիծաղել ջուրց նորա, որ յազգի ազգի գոյնս ցուցանեն զերփն երփն նարօտուց, մերթ ծիրանուոյ, մերթ կապու-

տակի, մերթ սևաներկ երանգաց. և յորժամ քաղցրաշունչ սողոթն վէտս վէտս զմկանունսն ճօճեալ ճեմեցուցանիցէ. յորժամ ոչ բռնութեամբ օդոյ յանդգնութեան ծփեալ կոծիցէ զերկիր՝ զիւր դրացի, այլ խոր խաղաղութեամբ և ջերմեռանդ սիրով գիրկս արկեալ պատեալ կայցէ զցամաքաւն:

Առաջին գեղեցկութիւն ծովու աչս է, զի նա է ակն մեծ խոնաւութեան ջուրցն բազմութեան, և յաներևոյթ և յանդունդս են գնացք իւրոյ յորդութեան, որպէս յայտ առնեն փորուածք երկրի և ցնցղկաճե երակք՝ որ են ի միջի նորա: Զի ջուրք ծովու փորեն ծակոտեն զերկիր, որ և գնան ի նմա մանուածապատ շրջանօքն, շրջին կոծին ընդ վայրս բազումս, մինչ քամին պարզին աղի ճաշակքն և դառնութիւնք, և ապա բխեն ի ներքոյ ի վեր քաղցր և անուշ ճաշակօք, և առնին ըմպելի ուրախարար ամենայնի, որ գեռան յերկիր:

Բարի և գեղեցիկ է դարձեալ ծով, վասն երազընթացն՝ գնացից ջուրցն անդնդոցն, որ պայմանաւոր չափով բաժանին բաշխին ընդ ամենայն կողմանս, լինել հանգիստ ամենայնի: Բարի և գեղեցիկ է դարձեալ ծով, որ առաջնական է հիւրամեծար գետոց բազմաց, որ յամենայն տեղեաց մտանեն ի նա: Առնու ամփոփէ զամենեսին, և ինքն կայ ի նոյն սակի և ի նոյն սահմանի առանց թերութեան, յաւելուածութեան: Բարի և գեղեցիկ է դարձեալ ծով, զի նա է ակն գլխաւոր՝ ջուրցն օդոց, որ պարզին ելանեն ի նա ճառագայթիւք արեգական, յառնուլ ընդ աղօտ ի նուրբ ջերմութեամբն քաղցրացուցանել զջուրսն քաղցրացուցիչ տապովն, որ ձգին ելանել ի բարձունս վերինս: Եւ առնուն ջերմութիւն ի տապոյն արեգականն, և ապա դառնան հովանան հովանեօք ամպոց, որ զնոսա ընդունին, ի շնչել հողմոց ամպավարաց, և ապա գան հասանեն ջուրքն լինել յանձրեա, թանան զերկիր և արբուցանեն գնա:

Բարի և գեղեցիկ է դարձեալ ծով, զի է պատճառք բարի, զի պնդէ ամրացուցանէ զկղզիսն՝ որ ի միջի նորա,

և պահին առանց քնասու, և առանց նենգութեան կերակրին ի նմանէ իբրև ի ցամաքի, և առնին ի նմա գեղեցիկ օթե-
ւանք տեղւոյն ի տեղի, և ի հանգիստ այնոցիկ, որք շրջին
ի նմա:

Բարի և գեղեցիկ է դարձեալ ծով, զի է պատճառք
բարի. քանզի նովին ընտրին և սահմանին աշխարհք ի
միմեանց: Եւ է դարձեալ ճանապարհ լատակեալ ի շահ վա-
ճառականաց, և ամենայն կերպարանք լցուցիչ է կարօ-
տութեան մարդկան: Շահ մեծաշահ է մեծատանց՝ բերելով
զվաճառն ազգի ազգի, դարձանիչ և կերակրիչ է աղքա-
տաց, զի գտանեն ի պատճառս նորա զպէտս կարօտու-
թեան կենաց իւրեանց:

Եւ ես զի՞նչ իցեմ տկար մի տառապեալ՝ կալ ճշգրե-
տիւ պատմել զմեծապայծառ գեղ վայելչութեան ծովու:

Բարսղի Վեցորեսայ, էջ 78—80.

11.

ՓԱՌՔ ՄԱՐԴԿԱՆ

Ամենայն մարմին խոտ է և ամենայն վայելչութիւն
մարդոյ իբրև զծաղիկ խոտոյ: Եւ արդ միտ եղեալ նայեա-
ցուք, զի սակաւօրեայ կարճակեաց նուազ ուրախութեամբ
է ազգ մարդկան. զի ամենայն հանգիստք և ամենայն
ուրախութիւնք նոցա ի սակաւ աւուրս և ընդ հուպ ժա-
մանակս սպառեալ պակասին. իբրև դալարի բուսեալ և իբ-
րև զխոտ ծաղկեալ թառամեալ խամրին, և ամենայն վայ-
ելչութիւն նոցա իբրև զերազ թռանի: — Նայեսցուք թոյտու-
հետև և ընդ մարդ ի ժամանակ ողջութեան. զիւրդ է առաջ
մարմնով, զուարթ երեսօք, գունեան գունով, հզօր զօրու-
թեամբ, զուարճալից բերկրութեամբ, կայտառ ի մանկու-
թեան, շոյտ յերիտասարդութեան, զրգեալ զրգանօք, փափ-
կասուն, փափկակեաց, բարեկեցիկ, ղիւրաւնունդ, երանիկ,
երջանիկ, չարացօժար և մեղսասէր: Եւ թոյտու ժամանակիւ

մինչ դեռ զուարճացեալ վայելէր՝ յանկարծակի վաղվաղա-
կի հասանէ ի թշուառութիւն, վատէ ի զօրութենէ, անկա-
նի ի կենաց, ծնգի, ծիւրի, հիւանդութեամբ ջերանի, յաղ-
թի և թերևս սակաւակեաց աւուրք վճարի:

Նայեսց դարձեալ ընդ մեւս ևս՝ որ սմին նման է.
մեծատուն ընչաշատ, խաշնաւէտ, նշանաւոր, երևելի, տէր
ծառայից և աղախնեաց, յոր եկեալ յեցեալ և թիկունս
արարեալ վասն մեծութեան՝ օտարաց և պանդխտոց. կէսքն
շութափեն, կէսքն հպատակութիւն մատուցանեն, կէսքն
սեղանակիցք լինին, կէսքն ախնառութիւնս կատարեն,
կէսքն առաջի սուրհանդակք, կէսքն յետոյ ունին պատիւ,
ընթանան աստի և անտի, շուրջանակի բարեկամք և բա-
րեասացք, և բազում ազգատոհմս և թալրաթոռք: Եւ նորա
այսպէս թուի, եթէ նորա է աշխարհս գոյիւ իւրով. և այս-
պէս խաղացեալ երթան զհետ նորա բազմամբոյն ժողո-
վուրդք մարդկան. զոմանս ի գործ առնէ, զոմանս ի ճա-
նապարհ, և բազումք անդէն շուրջ զնովաւ նմին սպասիկք.
և ամենին նախանձելի է ամենեցուն, որ պատահին նմա:

Յաւել դարձեալ ի վերայ այսր մեծութեան զիշխա-
նութեանն մեծութիւն և զպատիւս արքունականս, լինել
զօրագլուխ զօրաց, հրամանատար ազգաց, դատաւոր քա-
ղաքաց, առնուլ յանձն և պատուեալ յօրինեալ սպասուք, հրա-
պարակացն յարդարելոյ, փողոցացն զարդարանաց, ճանա-
պարհացն յատակելոց, գոհացն մաքրեցելոց, յօրինեալ կար-
գօք սպասաւորացն՝ որ կարգեալ տողեալ երթան զերկայ-
նածիգ հրապարակսն:

Եւ այսպէս խաղացեալ երթան մեծաւ շքով և բազում
պատուով. քարոզքն առաջի աղաղակեն, մի մի զգեղգեղեալ
բարբառն նուազեն, որոտան, հնչեն, լնուն աղաղակաւ
զհրապարակսն: Աստի անտի նուիրակք հպարտացեալք ամ-
բարհաւաճեալք ստիպեն ճեպեն, զխառնադանձ ամբոխն
ի բաց պարզեն. նկարեալ ունին յաչս և յերեսս զահ և
զերկեղ սպառնալեացն, արկանել շտապ տագնապի ամենե-
ցուն, որ խառնիխուռն նոցա ի դիմի հարկանիցին: Անդ

են տեսիլք տեսանք և արհաւիրք սրտաբեկութեան, կապանք շղթայից և պէսպէս կերպարանք հարուածոց, տանջանք ազգի ազգի, մահք դառնաշունչք. և ժողովք ռամիկ մարդկան սրտաթափ սրտաբախ լինին լահէն և յերկիւղէն ի միողէ ի վիշապաշունչ բարբառոցն՝ իւրեանց ազգին և նմանոյ: Եւ այլ զինչ ևս:

Յետ այսր ամենայնի գայցէ հասանիցի ի վերայ հպարտացեալ աչաց ամբարտաւանին, յանկարծակի ի միում գիշերի հասանի ցաւ յանկարծակի իբրեւ զնետ մոլորական, և ջերմ և տենդ տապախառն իբրեւ զհուր բորբոքեալ հնոցի: Սկսանի ախուհետեւ մերթ յօրանջել յողն երթալ, մերթ ձգտել պարապատել: Եւ անդէն վաղվաղակի իբրեւ ժամադիր ժամանակաւ բառնան կեանք հպարտացելոյն, և իջանէ լինի հող ի բարձրացեալ հպարտութենէ. ելանէ ի բնակութենէ մարդկան, հեռանայ ի կենդանեաց և ի բազմամբոխ ժողովրդոց, որով ամբարհաւաճեալ մեծամտէր. և այն ամենայն մեծասպաս փառաւորութիւնքն իբրեւ զերազ թռանին:

Բարսիլի Վեցոր. էջ 85—6.

12.

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՎԱԿԱՆ

Զիցէ՞ արդեք տեսեալ քո ի բարձրաբերձ բարձրավանդակաց զդաշտ ընդարձակ և մեծանիստ, յորում վարիցին հարկիք եզանց ի բացավայրի ուրեք. զիմա՞րդ արդեւք թուեսցին քեզ հանդերձ եզնոյաւն՝ որ վարիցեն զնոսա, այլ թերեւ իբրեւ զմրջիւնս գետնագնացս, յօդոյ անտի՝ որ այլայլեաց գտեսիլ աչաց քոց:

Եւ կամ չիցէ՞ տեսեալ ի գլխոյ բարձրացեալ լերինն զծով մեծ իւրով մեծանիստ լայնութեամբն, և հայեցեալ պշտեցեալ ընդ նա և ընդ կղզիսն, որ իցեն ի միջի նորա, մըշափ ինչ փոքր արդեւք երեւցին քեզ մեծութիւնք նո-

րա. և կամ չմըշափ սակաւութիւն տեսանիցես զմեծութիւն նաւու, որ բարձեալ բերիցէ աղխաղխեալ օդերձեալ զբազմաշահ վաճառսն, հանդերձ սպիտակ առաքաստիւն՝ որոյ խորշ առեալ՝ գոգ գործեալ տանի զնա յարշաւանի, ճեմեալ ճօճեալ ի վերայ վայելուչ ջուրցն մկանաց. այլ թերեւ իբրեւ զձագ մի աղաւնոյ տեսանիցես զնաւն աւաղձուն, յայլայլել օդոյն՝ որ քայքայէ գտեսիլ աչաց լուսաւորաց, որ ոչ ետ ճշգրտիւ նշմարել գտեսիլ իրացն լուսաւորաց, քանզի չառնի բաւական լոյս աչացն զհեռաւորսն իբրեւ զմօտաւորս տեսանել: Զի զլերինս բարձունս և զմեծամեծս, որ գտեալ և մեկնեալ են ի միմեանց խորածորովք, յորժամ հայեցեալ տեսանիցեմք ի հեռաստանէ, այնպէս տեսանիցեմք՝ եթէ շրջանս առեալ գայցեն շուրջ զմեւք. քանզի այլայլի տեսիլ աչացն երկնահայեաց տարածիւք, և վատէ զօրութիւն լուսոյն աչացն, և ոչ կարէ ճշգրտիւ նըշմարել զխորածորոցն անջրպետսն: Եւ ոչ զկերպարանս և զնշմարանս տարերցն կարէ նկատել հաւաստեալ ի հեռաստանէ, զի աշտարփիքն չորեքկուսիք՝ բոլորակք երեւին, և այնպէս թուին՝ թէ շուրջ գայցեն. և մեծութիւնք ետեղաւկալք տարերց ի բացուստ իբրեւ շարժունք երեւին, և ոչ որպէս հաստատեալ կան ի տեղւոյ՝ նովին կերպարանօք երեւին ի հեռաստանէ:

Եւ յայսմ ամենայնէ յայտ է, եթէ մեծ է արեգակն ըստ վկայութեան գրոցն, որ եղև ի վերայ նորա, և բիւրապատիկ և անբաւ մասամբք մեծ է քան զայն, որչափ երևի: Եւ յայսմ օրինակէ յայտնի ի միտ առ՝ զինչ չափ է մեծութեան նորա. տես սրչափ բազմութիւն աստեղաց են յերկինս, և ընդ ամենեւեան ոչ են բաւական լուսաւորել գտխուր տրտմութիւն գիշերոյն, և արեգակն միայն միով անձամբ, յորժամ երևի և տարածեսցէ ի վերայ օդոյ զլոյսն, և զաչս ամենայն տեսողաց՝ որ ի նորա հանդիպութիւնն կարկառեալ յառեալ հայեացին: Նա և մինչ չև երեւալ և ընդ երկիր ծաւալեալ իցէ քաղցրահայեաց ճառագայթիւքն,

ցրուէ մաշէ զխաւարն, և հետակորոցս առնէ զաղջամուղն՝
բառնայ զտխուրն տրտմութիւն, և ի տարածեալ մեծա-
պայծառ լուսոյն ծածկէ զլուսաւորութիւն աստեղացն. և
զթանձրամած օդոյն զստուերն մերկանայ յերեսաց երկրէ,
և զխաւարն մթապատ հալածական ի տիեզերաց երկրէ: Եւ
ընդ նմին օդ քաղցրաշունչ շնչէ ընդ առաւօտս յաշխարհի,
և ընդ արեւածալլս լուսաւորին՝ արկանէ ցօղ մանրացօղ ի
ժամանակս ամառայնոյ ընդ ամենայն երեսս երկրի: Եւ
ուստի՞ կարող է լուսաւորս այս զանչափ մեծութիւն երկրի
միողն երեւելով յանկարծածին ժամոցն լուսաւորել, եթէ ոչ
զի ի բարձրացեալ բարձանցն՝ որ ունի զմեծատարած բո-
լորն բոլորակ, զանչափ ճառագայթսն լուսոյ արձակէր:

Բարսի վեցօրեայք, էջ 129—131.

13.

ՄԱՐԴ ԵՒ ԾԻԾԱՌՆ

Մի ոք կարի յոյժ տրտմեցի վասն աղքատութեանն,
և մի ոք ամենայն մոռացի՝ զանձին հատանել զյոյս, յոր-
ժամ ոչ ինչ գտանիցի ի տան: Նայեսցի ընդ ծիծառն ան-
ջատ և միանձն. տեսանէս զիւրդ դալակիցի, տկար զօ-
րութեամբն առնիցէ դադարս անձին: Զի յորժամ գտառա-
պանաց բռնիկն կամիցի շինել, բերանացի քաղէ տանի
շիղս. և քանզի ոտիւքն ոչ կարէ կրել կաւ, զծայրս մագ-
լացն ի ջուրսն թանայ, և ելանէ ընդ մանր փոշի գնայ, և
յայսպիսի տառապանաց՝ հնարիւք ընդ զկարօտութիւն
կաւոյն կրելոյ: Եւ առ սակաւ սակաւ հնարի շինել զվա-
րանացն զբռնիկն. դնէ նախ զկաւն, և ապա զշիղն ի վե-
րաց իբրեւ զպահանգս կապէ, և այնպէս կատարէ զշինուած
բռնոցն, զի հանէ ի նմա ձագս և սնուցանէ ի սմա զձագսն:

Եւ եթէ դէպ տացէ ցաւել աչաց միոյ ուրուք ի ձա-
գուց անտի, և կամ հարցի ընդ իմիք և փասեսցի, զիւտա

բժշկութեան ունի բնութեամբ՝ մատուցանել աչաց ծննդոց
իւրոց և բժշկել:

Զայս ամենայն հնարս այսմ տկար թոշնոյս առցէ
մաքդ աղքատ ի միսթարութիւն իւր, զի մի վասն աղ-
քատութեանն անկցի ի գործս չարեաց. և յորժամ վիշտք
ինչ անհնարինք հասանիցեն ի վերայ մեր յաշխարհի, մի
վհատեալք և լքեալք անյոյս լինիցիմք:

Բարսի վեցօրեայք, էջ 168—9.

14.

Ի ՍԵՔՆԵՐԻԱՆՈՍԷ ԵՄԵՍԱՅԻՈՑ ՀԱՏՈՒԱԾՔ

1. Աղաչեմ, մի ձանձրանայք զլսելն, և յտեմարանս
մտացդ ամփոփեա՛ զիմաստս խօսիցս, զի մի վայրապար
առ լսելեօքդ հոսեսցին. որպէս ջուր ընդ վայր ծաւալեալ
չմտանէ ընդ երկիր և չարբուցանէ զանդս, այլ յորժամ
յառու անկանիցի և ընդ կորիսն գնայցէ, չծախի ընդ վայր,
այլ զանդսն ոռոգանէ. և այժմ մի ցրուեսցին բանքս, այլ
ոռոգանիցեն զանդս մտաց ձերոց իմաստք բանիցս:

(էջ 46)

2. Եւ մի զարմանայցես, եթէ թեթեւ բնութիւնն
զմարմինն ծանր երարձ. նախ աստէն իսկ յայսմ արարածս՝
որ մեզս երեւին, է ինչ որ բնութեամբ ծանր է, և է ինչ
որ յախտարկաց թեթեւ է. և չէ ինչ ըստ ծանրութեան, և
ոչ ըստ մեծութեան, այլ ըստ իրաց բնութեան արարածոց,
որպէս զիարդ և իցէ: Ընդէ՞ր ամենայն մայրք մեծամեծք,
և թէ ամենայն իսկ անտառք կոտորեսցին և ի ջուր ան-
կանիցին, չընկղմեսցին, և զասեղն մի փոքրիկ կամ սա-
կաւ ինչ քծուար յերկաթոյ՝ չկարէ ծով մեծ ի վեր ունել.
և այսպէս ոչ ըստ մեծութեան ինչ է, և ոչ ըստ ծանրու-
թեան, այլ յարարչին արուեստէ: Բայց սակայն երկաթոյ
ուրոյն առանձին չէ հնար ի վերայ ջուրոց կալ, այլ թեթեւ
իւրեք կայ ի վերայ ջրոց, և կրի տեղեաց ի տեղիս: Լնուս

զնաւս մեծամեծս երկաթով և տանին յս և կամին. և քանզի թեթև է փայտի բնութիւն, բառնայ թեթևն զծոնն: Առ միւս ևս այլ օրինակ. մարդ չկարէ բազում ժամս ի վերայ ջուրց զօղալ, թեպէտ և զարուեստն գիտիցէ, այլ քանզի չկարէ կարի ի տուկ ձգել առանց հանգչելոյ, աշխատին բազուկքն, և հարկ լինի ընկղմելոյ:

(Էջ 108)

3. Օրինակ ինչ նմին ի մէջ բերցուք, թեպէտ և մթին և ընդ աղօտ իցէ, սակայն և ի փոքուն առնու ոք զոնէ սակաւ ինչ զնշմարանս մեծին: Առ երկաթ և մխես ի բովս հրոյ, և տես որպիսի ինչ էր՝ մինչ չև ի հուր մխեալ էր. մթար երեսօք, ցուրտ առ ի շօշափել. և յետ ի հուրն մտանելոյ՝ լուսաւոր տեսեամբ, ջերմն զննելով. և չկորոյս զլիւնելն երկաթ, այլ զի առաւելութիւն քան զիւր բնութիւնն ընկալաւ. թեպէտ և պայծառացաւ, չլրիպեաց յիւրոց կերպարանացն. զինչ կերպարանք և ի ներքս մխեսցես, նոյն և երևի. եթէ բոլորակ, եթէ երեքկուսի, եթէ չորեքկուսի, և եթէ զիւրդ և իցէ՝ զկերպարանս չփոխէ. բայց գոյնն զհրոյն գոյն առնու:

Եւ չիցէ՞ տեսեալ, զիւրդ որք ի տար աշխարհէ յետ բազում ժամանակաց գայցեն, և ընտանիքն նշան խնդրեն, ոչ զփառաւորութեան ինչ, թեպէտ և փառաւոր գայցեն. այլ զառաջին կենացն, թէ արդարեւ սա նա իցէ. և ոչ այնչափ ինչ ճշգրիտ ի հանդերձսն հային, որպէս յօնացն կերպարանս և ձեռացն նշմարանս, և ի հերսն՝ թէ ձաղկահեր կամ գանգրահեր իցէ. և մարմնոյն թերութիւնք քարոզ անծանօթին լինին:

(Էջ 116—7)

4. Ո՞վ իցէ ի ձէնջ, որոյ իցէ բարեկամ, և երթիցէ առ նա ի հասարակ գիշերի, և ասասցէ. «Բարեկամ, տուր ինձ երիս նկանակս հաց. քանզի բարեկամ իմ եկն ի ճանապարհէ, և չիք ինչ առ առաջի դիցեմ»: Եւ նա պատասխանի տացէ և ասասցէ թէ «Դուրքդ փակեալ են, և մանկուսքս ընդ ինե կան յանկողնի. մի աշխատ առնեմ զիս:

Ոչ կարեմ յառնել և տալ»: Եւ զթնչ յետ այնորիկ. ամէն ասեմ ձեզ, եթէ և վասն բարեկամութեանն ոչ տացէ, սակայն վասն ժողովեան նորա լարուցեալ տացէ նմա աւելի քան որչափ կամէրն:

(Էջ 159)

5. Զոր օրինակ յորժամ բժիշկն զերկաթն ի գործ արկանէ և խարանս ի մարմինն դնէ, ոչ այնու ընդ մարդոյն կուռի, այլ ընդ ցաւսն մարտնչի: Միթէ տեսեր երբեք զբժիշկ առ ցասման ձեռն ի գործ արկեալ, կամ առ զալբացուս ինչ ի խարանս մատուցեալ, կամ այլ ինչ նոյնպիսի: Թեպէտ և հիւանդին երեսքն բժշկին ահագին թուեսցին, այլ բժշկին օգուտ գործեալ կալ ի միտս. և ոչ վասն զի ցաւածին ահագին բժշկութիւնն թուիցի, և ճարտարութեանն խոստումն ահագին ինչ իցէ: Վերածն յորժամ տեսանիցէ զբժիշկն՝ զի կտրել զվէրն կամիցի, ահագին համարի, և իբրեւ ի թշնամույ խուսափէ. իսկ յորժամ բժշկեացի, զոր երբեմն տեսանէր և զերեսս դարձուցանէր, յետոյ մօտ հայի և երկիր պագանէ: Եթէ չգիտիցեմք իսկ, զի առ զայրացուս ցաւոցն՝ թշնամանս դնեն հիւանդքն բժշկացն, և բժիշկն ներէ զայրացելոցն. քանզի գիտէ՝ եթէ ոչ ի կամացն են թշնամանքն, այլ առ ցաւսն: Իսկ յորժամ ապաքինին յախտէն, և վարձ ևս տան նոցա, զորս անագորոնս համարէին. տան վարձս՝ ոչ իբրեւ պահանջեալք, այլ ինքնակամ յօժարութեամբ: Նոյնպէս և մեք աջժ դժկամակ լինիմք ընդ նեղութիւնս. և յորժամ հասանիցէ պտուղ նեղութեանցն, ապա զարմացեալ ասեմք՝ եթէ անցաք մեք ընդ հուր և ընդ ջուր, և հաներ զմեզ ի հանգիստ:

(Էջ 176)

Ի ՔՐՈՆԻԿՈՆԷՆ ԵՒ ՍԵՐԵՍՑ

Ազդե եղև հօրն նորա Նաբուպադասարայ, եթէ շահապն նախարարապետ՝ որ կարգեալ կայր ի վերայ աշխարհին Եգիպտացւոց և Կոդմանցն Ասորւոց և Փիւնիկաստան գաւառացն, կապարձս դարձոյց, յետս եկաց յապստամբութիւն: Եւ զի չէ՛ր ատակ աշնուհետև ինքն կշտամբել, գուժարեաց եդ ի ձեռին որդւոյն իւրում Նաբուկոդոնոսորայ, որ աշնուհետև ի չափ իսկ հասակի հասեալ էր, մասն ինչ ի զօրացն, և առաքեաց երթալ ի վերայ: Երթեալ հասեալ Նաբուկոդոնոսորոս՝ խումբ գործեալ տալր պատերազմ ընդ ապստամբին և յաղթէր. և զաշխարհն, որպէս և էր իսկ ի բնէ, անդրէն ընդ փւրեանց թագաւորութեամբ նուաճէր: Իսկ հօրն նորա Նաբուպադասարայ դէպք տային ի նմին ժամու հիւանդանալ ի Բաբելացւոց քաղաքին և վճարել զկեանս, թագաւորեալ ամս իս:

Ձգաստ լինէր յետ բազում ժամանակաց Նաբուկոդոնոսորայ զհօրն վախճանէ. կարգէր յարդարէր զիրս երկրին Եգիպտացւոց և զայլոցն աշխարհաց, և զգերին Հրէից և զՓիւնիկեցւոց և զԱսորւոց և զԵգիպտացւոց ազգացն, հրաման տայր ոմանց ի բարեկամացն հարստաբուռն զօրօք և զայլ ևս զառ և զկահ և զկազմած խաղացուցանել ի Բաբելոն: Երթեալ հասեալ՝ գտանէր նուաճեալ զիրս ամենայն ի Քաղդէացւոց, և պահեալ նմա զթագաւորութիւն՝ ուրումն ազնուականի ի նոցանէ: Տիրէր բովանդակ հայրենի իշխանութեան. և զգերւոյն հրաման տալր՝ յազնիւ տեղիս Բաբելացւոց աշխարհին բնակեցուցանել: Եւ ինքն յառէ և յաւարէ պատերազմին՝ զմեհեանն Բելայ և զայլն ամենայն առատութեամբ զարդարէր: Եւ ի բուն քաղաքն և ալ ևս արտաքուստ ի ներքս յաւել ջուրք. և պնդէր զտեղիսն, զի մի ևս լինիցի հնար պաշարողաց՝ զգետն ի քա-

ղաքն դարձուցանել: Եւ յաւելոյր երիս պարիսպս ներքնոյ քաղաքին և երիս արտաքնումն. և զկէս պարսպացն ի նիւթձուն աղիւսոյ և ի նաւթէ շինէր, և զկէսն ի լոկ աղիւսոյ. և պատէր ազնուագոյնս զքաղաքն պարսպօք, և զգերունսն զարդարէր դիւցազունս: Եւ ալ արքունիս մօտ ի հայրենի արքունիսն շինեալ յաւելոյր. զորոց զչափ և զգեղ և զազգի ազգի յօրինուածս հազիւ ոք ուրեք եթէ պատմել կարասցէ: Բայց այնչափ միայն՝ թէ կարի նորակերտ նորանշան մեծապայծառ և չնաշխարհիկ գործ էր. և կատարեցաւ համօրէն ի հնգետասան աւուր: Եւ յարքուկատարեցաւ համօրէն ի հնգետասան հանդերձ մահարնիսն աշտարակաքարկութս բարձրաբերձս հանդերձ մահարձանօք շինեալ յօրինէր. և զճակատս կողակացն ի նմանութիւն լերանց յարդարէր: Եւ տնկեաց ծառս ազգի ազգիս. և գործեաց և կազմեաց զանուանեալ բուրաստանսն կախաղանաւ, վասն տենչանաց կնոջն իւրոյ ի լեռնային հովառուն վայրաց, որ ի Մարաց աշխարհին հովասունսնեալ էր:

(Էջ 64—70).

ԿՈՐԾԱՆՈՒՄՆ ՄԵՀԵՆԻՑ

Առնոյր աշնուհետև խորհուրդ հաւանութեան ընդ թագաւորին և ընդ իշխանսն, նախարարօքն և զօրօքն հանդերձ՝ վասն խաղաղութեան հասարակաց, քակել, կործանել, բառնալ զգայթակղութիւնսն, ի միջոյ ի բաց կորուսանել, զի մի ումեք լիցի խէթ և խութ աշնուհետև ընդ ոտս անկանել և խափան առնել՝ ելանել յազատութիւնսն վերին:

Իսկ անդէն վաղվաղակի թագաւորն ինքն իշխան հրամանաւ և ամենեցուն հաւանութեամբ, գործ ի ձեռն տալր երթնելոյն Գրիգորի, զի զյառաջագոյն զհայրենական հնամեացն նախնեացն և զիւր կարծեալ աստուածսն չաստ-

ուսածս անուանեալ՝ անյիշատակ առնել, ջնջել ի միջոյ՝ Ապա ինքն իսկ թագաւորն խաղալը գնայր ամենայն դօ-
րօքն հանդերձ ի Վաղարշապատ քաղաքէ՝ երթալ յԱրտա-
շատ քաղաք, աւերել անդ զբազինսն Անահտական դիցն,
և որ յերազմոյն տեղիսն անուանեալ կայր: Նախ դիպեալ
ի ճանապարհի երազացոյց երազահան պաշտաման Տրի
դից, դպրի գիտութեան քրմաց, անուանեալ Դիւան գրչի
Որմզդի, ուսման ճարտարութեան մեհեան. նախ ի նա
ձեռն արկեալ՝ քակեալ այրեալ աւերեալ քանդեցին:

Ուր և երևեալ կերպարանեալ դիւացն ի նմանութիւն
առն և ձիոյ բազմութեան, կազմութեան գնդի և հետեա-
կադորու, մկնդաւորք և ուռնաւորք, առաջի ընթացեալք ի
կերպարանս մարդկան նմանութեան, նիդակօք և նշանօք,
ի գէն և ի դարդ վառեալք, մեծաւ գոչմամբ զաղաղակ
հարեալ՝ փախստեալք յԱնահտական մեհեանն անկանէին,
ուստի ընդ հասեալսն մարտ եղեալ կռուէին. նետս անոյժս
և քարավէժս թանձրատարափս ի վերուստ ի շինուածոցն
ի խոնարհ դմարդկաւն ցնդէին: Իսկ Դրիգոր՝ իբրեւ տեսեալ
զայն, դիմէր ի դուռն մեհենին և ամենայն շինուածք մե-
հենին ի հիմանց դղրդեալ տապալեցան. և լուցեալ լան-
կարծօրէն փայտակերտն հրդեհեցաւ և ծուխն ծառացեալ
մինչև յամպս հասանէր: Իսկ մարդկանն հասելոց անդէն
քանդեալ զհիմունս մնացեալս աւերէին, և զգանձսն մթե-
րեալս՝ աղքատաց, տառապելոց և չքաւորաց մասն հանէին:
Եւ զդաստակերտսն և զսպասաւորսն քրմօքն հանդերձ և նո-
ցին գետնովքն և սահմանօքն ի ծառայութիւն նուիրեցին
եկեղեցւոյ սպասաւորութեան:

Եւ երթայր հասանէր ի Դարանաղեաց գաւառն, զի և
անդ զանուանելոցն զսուտ աստուածոցն զբազինսն կոր-
ծանեացն, որ էր ի գեօղն Թորդան, մեհեան անուանեալ
սպիտակափառ դիցն Բարշափնայ: Նախ զնա կործանէին,
և զպատկեր նորին փշրէին. և զգանձսն ամենաւն, զոսկ-
ւոյն և զարծաթոյն, աւար հարկանէին և զայն աղքատաց
բաժանեալ բաշխէին: Եւ զգեօղն ամենայն դաստակերտօքն

հանդերձ և սահմանօքն յանուն եկեղեցւոյն նուիրէին...

Ապա երթեալ հասանէր յամուր տեղին անուանեալ
Անի, ի թագաւորացնակ կայեանսն հանգստոցաց գերեզ-
մանաց թագաւորացն Հալոց: Եւ անդ կործանեցին զբա-
զինն Զևս դիցն Արամաղդայ, հօրն անուանեալ դիցն ամե-
նայն: Եւ անդ կանգնեալ զտէրունական նշանն, և զա-
ւանն ամբականաւն հանդերձ ի ծառայութիւն եկեղեցւոյն
նուիրէին:

Եւ ապա յետ այսորիկ անդէն ի սահմանակից գա-
ւառն եկեղեաց ելանէր: Եւ անդ երևեալ դիւացն ի մեծ և
բուն մեհենացն Հալոց թագաւորացն, ի տեղիս պաշտա-
մանցն, յԱնահտական մեհենին, յերէզն աւանի. ուր ի
նմանութիւն վահանաւոր զօրու ժողովեալ դիւացն մար-
տնչէին, և մեծագոյ բարբառով զլերինս հնչեցուցանէին:
Որք փախստական եղեալք, և ընդ փախչելն նոցա կոր-
ծանեալ բարձրաբերձ պարիսպքն հարթեցան: Փշրէին զոս-
կի պատկերն Անահտական կանացի դիցն, և ամենեւին զտե-
ղին քանդեալ վատնէին, և զոսկին և զարծաթն աւար
առեալ: Եւ անտի ընդ գետն Գայլ յայնկոյս անցանէին, և
քանդէին զնանկական մեհեանն զստերն Արամաղդայ ի
Թիլն յաւանի: Եւ զգանձս երկոցուն մեհենացն աւարեալ
ժողովեալ՝ ի նուէր սպասուց սուրբ եկեղեցւոյն Աստուծոյ
թողութիւն տեղեօքն հանդերձ:

Եւ այսպէս ի բազում տեղեաց բառնալին զգայթակ-
ղեցուցիչսն անմոռնչս, զձուլեալսն, կռեալսն, կոփեալսն,
քանդակեալսն, անպիտանսն, անօգուտսն, վնասակարսն,
արարեալսն անմոռութեամբ ցնորելոց մարդկան:

Գայր հասանէր ի Մրհական մեհեանն անուանեալ
որդւոյն Արամաղդայ, ի գիւղն՝ զոր Բագայառիճն կոչեն
ըստ պարթեալեան լեզուին: Եւ զայն ի հիմանց բրեալ
խլէին, և զգանձսն մթերեալս աւար հարկանէին և աղ-
քատաց բաշխէին, և զտեղիսն նուիրէին եկեղեցւոյ:...

Լուաւ Գրիգորիոս, թէ Վահէվանեան մեհեանն մնա-
ցեալ է լերկրին Տարօնոյ, մեհեանն մեծագանձ, լի ոսկւով

և արծաթով, և բազում նուէրք մեծամեծ թագաւորաց ձօ-
նեալ անդ. ութերորդ պաշտօն հռչակաւոր, անուանեալն
Վիշապաքաղն Վահագնի, յաշտից տեղիք թագաւորացն Հայ-
ոց Մեծաց, ի սնարս լերինն Գարքեայ, ի վերայ գետոյն
Նփրատայ, որ հանդէպ հայի մեծի լերինն Տաւրոսի, որ և
անուանեալ ըստ յաճախաշատ պաշտաման տեղեացն՝ Յաշտի-
շատ: Զի յայնժամ դեռ ևս շէն կային երեք բազինք ի
նմա. առաջին՝ մեհեանն Վահէվանեան, երկրորդն Ոսկե-
մօր Ոսկեծին դից, և բազինն իսկ յայտ անուէն անուանեալ
Ոսկեհատ Ոսկեմօր դից. և երրորդ՝ մեհեանն անուանեալ
Աստղեան դից, Սենեակ Վահագնի կարդացեալ, որ է ըստ
յուճականին Ափրդդիտէս: Արդ՝ դիմեաց զալ սուրբն Գրի-
գորիոս, զի քանդեսցէ և զայն ևս, զի տակաւին իսկ տգէտ
մարդիկ խառնակութեան գոհէին յայս բազինս մնացեալս:

(Ագաթանգեղոս).

17.

Հ Բ Ե Հ

Իցէ՞ տեսեալ, յորժամ հրդեհ զմեծամեծ տանց հար-
պանիցի, զիարդ ցոլանայ բոցն և ծուխն և անդր յերկինս
կցի, և չիք որ ժտի մատչել և զշարն շիջուցանել. այլ
ամենայն ոք ընդ անձին ճեպի և զիւրն միայն գիտէ. և
հրդեհն ոչ մեղմով, այլ սաստիկ զամենայն ճարակեսցի. և
բազում անգամ ամենայն քաղաքն շուրջ կայցէ և տեսողք
ևեթ չարեացն լինիցին, և ոչ զօրավիդն և օգնականք: Եւ
անդ իցէ տեսանել, զի ոչ ինչ օգուտն լինիցին որ շուրջն
կայցեն. այլ իւրաքանչիւր ոք զձեռս ձգիցեն, և նոցա՝ որ
առ ժամայն իցեն եկեալ, զտեղն իմն ցուցանիցեն, կամ
ընդ պատուհանս զբոցն ցոլացեալ, կամ զգերանսն՝ որ
հապ կիսալրեաց անկանիցին, կամ ողջոյն իսկ զփողոցան՝
որ միանգամայն ի սեանցն և ի մութից զերծանիցին և
յերկիրն կործանիցին: Իցեն թերևս և բազումք յանդգունք

և ի վսեր եկեալք՝ որ և մօտ իսկ ժողիցին ի հրդեհ շին-
ուածոյն հասանել. ոչ զի ձեռն տայցեն և զշարն շիջուցա-
ցանիցեն, այլ զի ցանկալի իմն զտեսիլն համարիցին, յոր-
ժամ ի մօտոյն ստոյգ կարիցեն նշմարել, որոց մինչ ի
բացեայն կային, չերևէր այնպէս: Եւ անտի զի՞նչ օգուտ
գտանիցեն, բայց թէ միայն ֆրաս: Եւ եթէ գեղեցիկ ևս և
մեծամեծ շինուածքն իցեն, զայն համարին եղուկ և ողորմ,
բազում արտասուաց արժանի: Նա և է իսկ ողորմ տեսիլ.
քանզի սիւնքն հանդերձ հաւեղադէս խոյակօքն մանրիցին
և ի յատակսն կործանիցին. և իցէ ինչ բազում՝ զոր ինքեանք
բեկտիցեն, կէսն ի հրոյն ալրեսցի և կէսն շինողացն
ձեռքն մղիցեն ընկենուցուն, զի մի ևս քան զևս սաստիկ
շամբ հրոյն լինիցի: Անդ իցէ տեսանել և զբազում պատ-
կեքսն՝ զոր ազգի ազգի նկարուք քանդակեալ դրօշեալ,
յորժամ ձեղունքն բանայցեն և մերկ յարկացն լինիցին,
բազում անշքութեամբ մերկացեալ խանձատեալ նշաւակ
կացցեն. և զազգի ազգի զհանդերձսն, և զոսկեղէն և զար-
ծաթեղէն անօթսն, զոր յանկարծ ուրեք տանուտէքն հան-
դերձ իւրով միայն ամուսնոյն տեսանէր, սապատք հան-
դերձիցն և խնկոցն կաւշարայք ի մարմարակուռ սենեակսն
յերփներփ կճէիցն դրուագացն՝ ամենայն միանգամայն ի
միոյ հրոյն գռհիկ կաճառանոց լինիցի:

Եւ հասանէ տեսանել այնուհետեւ աղբակիրս որթա-
ւորս թիւաւորս զամենեսեան խառն և անհարց ի ներքս
մտեալ: Եւ այլ ինչ ոչ իցէ անդ տեսանել, բայց միայն
ջուր և հուր և կաւ և մոխիր և զփայտսն թերայրեացս:

Ոսկեբեռն, Նփես, էջ 781— 2.

18.

ՆԱԲԱՐԱՅԻՐ ԶԻՈՑ

Դժև ազուցներ ձիոյ գօրութիւն և զգեցուցներ զրահ ընդ
պարանոցաւ նորա: Արկեր զնովաւ սպառազինութիւն, և

ժառանգ լանջաց նորա զյանդգնութիւն: Որոտայ ի դաշտի և դափր հատանէ, ելանէ ի դաշտ զօրութեամբ: Ի պատահել նետից՝ արհամարհէ, և ոչ դարձցի յերկաթոյ: Ի վերայ նորա շողան աղեղն և սուսեր, և շաբժիւն վահանի և նիզակի: Եւ բարկութեամբ ապականէ զերկիր, և ոչ հաւատայ՝ մինչև փող հարկանիցի: Եւ իբրև փող հարկանի, նա վաշ վաշ կարգայ, ի հեռաստանէ առնու զհոտ պատերազմի՝ վազս առնելով և փռնչելով:

(Յոբ, 1, 19—25).

19.

ՆԿԱՐԱԳԻՐ ԾՈՎԱԿԱՆ ԳԱԶԱՆԻ

Զդրոշնա երեսաց նորա զբանայցէ. շուրջ պատամամբք նորա ահ: Փոր նորա վահանք պղնձիք. յօդք նորա իբրև զվէմ գայլախաղ, մի զմիոյ կնի կցեալ, և օդ ոչ անցցէ ընդ նա: Զմիմեանց կալցին և մի մեկնեացին: Ի փռնչելոյ նորա փայլատակունք հատանին. աչք նորա իբրև զտեսիլ աբուսեկի: Ի բերանոյ նորա լամբաբք բորբոքեալք և հատանին անկանին շանթք հրոյ: Ընդ ոնգունս նորա ծուխ ելանէ հնոցի հրոյ կայծականց: Անձն նորա կայծակունք, և բոց ի բերանոյ նորա ելանէ: Ի պաբանոցի նորա բնակէ զօրութիւն, առաջի նորա կորուստ ընթանայ: Անդամք մարմնոյ նորա մածեալք. եթէ զեղցէ ի վերայ նորա՝ ոչ խլրտեսցին. զի սիրտ նորա սալացեալ է իբրև զվէմ, և հաստատեալ կայ իբրև զսալ դարբնաց անշաբժ: Ի խլրտել նորա՝ ահ գազանաց և չորքոտանեաց և զեռնոց երկրի: Եթէ պատահեսցեն նմա արդունք, ոչ ստնանեն զէնք և նիզակք: Քանզի համարի զերկաթ յարդ, և զպղինձ իբրև զփայտ փուտ: Ոչ խոցոտէ զնա աղեղն պղնձի. համարի զռմբաքար խոտ. և իբրև զեղէզն համարեցան նմա ուռուկք: Թաղբ առնէ զշաբժուսն հրալից: Անկողինք նորա տէգք սրեալք. ամենայն ոսկի ծովու ընդ նովալ իբրև զկաւ ան-

բաւ: Եռացուցանէ զանդունդս իբրև զկաթսայ. համարի զծով իբրև զոչինչ, և զտարտարոսն անդնդոց իբրև զգերի մի. համարեցաւ զանդունդս իւր ձեմելի: Զամենայն բարձունս տեսանէ, և ինքն է թագաւոր ամենայնի՝ որ ի շուրսն են:

(Յոբ, 16).

20.

ԵՐԳ ԵՐԳՈՅ

Փեսայն ցհարսնն ասէ.

— Ահաւազիկ կաս զեղեցիկ, մերձաւոր իմ, ահաւազիկ կաս զեղեցիկ. աչք քո աղաւնիք. վարսք քո իբրև զերամակս ածից որք երեցեացն ի Գաղաադէ: Ատամունք քո իբրև զերամակս կարեւոյ որք ելանեն ի լուսեաց: Իբրև զթել որդան են շթունք քո, և խօսք քո զեղեցիկք. իբրև զկեղև նռան են այտք քո: Մինչև տիւն նուաղեսցէ և ըստ ուերքն շաբժեսցին, զնացից ես ինձէն ի լեռոն զմոռնեհեաց և ի բլուրն կնդրիկ: Ամենեկն զեղեցիկ ես, մերձաւոր իմ, և յարատ ինչ ոչ գոյ ի քեզ: Սրտակաթ արաբեք զմեզ միով աղամբ քով, և միով քառամանեկաւ պարանոցի քո: Մեղք կաթեցուցանեն շթունք քո, մեղք և կաթն ի ներքոյ լեզուի քո, և հոտ հանդերձից քոց իբրև զհոտ կնդրիկ: Մտի ի պարտեզ իմ, կթեցի զմուռս իմ հանդերձ խնկովք իմովք. կերայ զհաց իմ մեղու իմով, արբի զգինի իմ կաթամբ իմով: Ես ննջեմ և սիրտ իմ արթուն կայ:

Հարսնն զգայ զփեսային բախել զդունն.

— Ձայն սիրելւոյ իմոյ բախէ ի դրանն:

Փեսայն ասէ.

— Բաց ինձ, մերձաւոր իմ, աղաւնի իմ, կատարեալ իմ. զի գլուխ իմ լցաւ ցօղով, և վարսք իմ ի շաղից գիշերոյ:

Հարսնն ասէ զայս փնչ.

49

Գրաբարի ծաղկաբաղ—4

— Մերկացաց զպատմուհան իմ, զիմորդ ազանիցիմ
զնա. լուսացի գոտս իմ, զիմորդ ազտեղացուցից զնոսա:

Միրելին իմ ձգեաց զձեռն իւր ընդ պատուհանն, և
որովայն իմ խռովեցաւ ի նա: Յարեայ ես ի բանալ սի-
րելոյ իմոյ. ձեռք իմ կաթեցուցին զմուռս, և մատունք
իմ զմուռս լցեալս ի վերայ ձեռաց փակաղակին: Բացի ես
սիրելոյ իմոյ. սիրելին իմ անց, և ոգի իմ ել ընդ բանի
նորա: — Խնդրեցի զնա և ոչ գտի. կոչեցի զնա և ոչ ետ
ինձ ձայն: Երգմեցուցանեմ զձեզ, դստերք Երուսաղեմի,
եթէ գտանիցէք զսիրելին իմ՝ պատմեսլիք նմա, եթէ
խանդակաթ եմ ես ի սէր քո:

21.

ՉԷ ՊԱՐՏ ՊԱՇՏՈՆ ՄԱՏՈՒՑԱՆԵՆ ԱՐԱՐԱԾՈՅ

Արդ բարիք է արեգակն և գեղեցիկ բնութեամբ, և
մեզ և ամենայն արարածոց՝ որ ի ներքոյ երկնից՝ յօգուա
և ի դարման, իբրև ճրագ մի ի մեծի տան ի մէջ ձեղուան
և յատակի լուցեալ՝ առ ի գխաւարն և զստուերն զերկուց
մեծացն անօթոց ի բաց ի միջոյ փարատելոյ. բայց ինքն
եթէ իցէ և եթէ չիցէ՝ զայն ոչ գիտէ, զի չէ ի բանաւորաց
և ի մտաւորաց. նոյնպէս և այլքն յանշնոցն արարածոց:
Եւ թէ շուր թէ հուր թէ երկիր թէ օդ, թէ իցեն և թէ չի-
ցեն՝ զայն ոչ գիտեն, և զսպասաւորութիւնն՝ յոր կարգե-
ցան՝ անդադար մատուցանեն, վարելով աֆնր՝ որ կաղ-
մեացն զնոսա: Եւ մեք ոչ անարգեմք զնոսա, և ոչ պաշ-
տօն մատուցանեմք նոցա. այլ հայեցեալ ընդ նոսա՝ փա-
ռաւորեմք զկարգիչն նոցա և զյօրինիչ, զի մեզ ի պէտս
են, և կարգչին իւրեանց ի փառս:

Զիմորդ պաշտիցեմք զարեգակն, որ մերթ կոչի իբրև
զծառայ առ ի սպասն՝ յոր կարգեցաւ հասանելոյ, և մերթ
երթայ զօղէ իբրև զարհուրեալ, և տայ տեղի խաւարին
լնուլ զմիջոց ի մեծի տանս. և ընդ ժամանակս ժամա-
նակս ի խաւար դառնայ՝ առ ի չանդիմանութիւն և յամօթ
իւրոցն պաշտօնէից. յայտ արարեալ եթէ չեմ ես արժանի
պաշտաման, այլ այն՝ որ զիս և զամենայն տիւ լուսաւոր
պահէ, և զցայդ զօղեցուցանէ. և երբեք երբեք խաւարե-
ցուցանէ՝ և իբրև խօսուն բերանով անշնոյն բողոքէ՝ եթէ
չեմ արժանի պաշտօն առնլոյ, այլ պաշտօն հարկանելոյ:
Կամ զլուսին՝ որ ամսոյ ամսոյ հիւծանի, գրեթէ և մեռա-
նի, և ապա սկիզբն առնու կենդանանալոյ, զի քեզ զյա-
րութեան օրինակն նկարիցէ: Կամ զօդ՝ որ մերթ գոչիցէ
վարազացեալ՝ հրամանաւ, և մերթ սարսէ ի գոչելոյն՝
սաստիւ: Եւ կամ զհուր՝ որում և զքեզ իսկ երկրորդ արա-
րիչ կազմեաց յօրինիչն, զի յորժամ կամիցիս՝ վառիցես,
և յորժամ կամիցիս՝ խափուցանիցես: Կամ զերկիր՝ որ
հանապազ բրեմք, և ցանկ կոխեմք, և զաղբ զմեր և զա-
նանոց մերոց ի նա հեղումք: Կամ զշուրս՝ զոր հանա-
պազն ըմպեմք, և զանուշութիւն նոցա ի ժանտահոտութիւն
ի փորի մերում դարձուցանեմք, և զներքին և զարտաքին
աղտեղութիւնս մեր նոքօք սրբեմք:

Եւ այսու ամենայնիւ յայտ է՝ թէ զոր առ աստուածսն
ունին, անարգեն շատք և անպատուեն: Նա և զողումն և
նոսկումն ունի զարարածսն, յորժամ զպատիւ արարչին ոք
նոցա մատուցանիցէ. և յայտ առնէ երկիր շարժելովն, և
լուսաւորքն խաւարելովն, և օդքն գժգմելովն և քսամեկով.
և ծով սաստկութեամբ ալեացն սպառնալեօք: Զի թէ ոչ
սաստ արարչին նահանջէր զնոսա, մի մի ի նոցանէն բա-
ւական էր զամենսին սատակել՝ առ ի խնդրելոյ զվրէժ
անարգանաց հասարակաց արարչին: Կամ ծով ծածկելով,
որ տկար աւազոյն պաշարեալ՝ չիշխէ անցանել ըստ հրա-
ման: Կամ երկիր կլանելով, որ ի վերայ ոչնչի կայ հաս-

տատեալ, և յոչինչ դառնալ և դարձուցանել չէ պատշաճ
զիւր զընակիչսն: Կամ հողմ պարտասեցուցանելով, որ
կենդանութիւնն է ամենայն շնչաւորաց, և չիշխէ արգե-
լուլ զկենդանութիւնն՝ առանց հրամանի կենդանապահին:
Կամ օդք երբեմն զսառամանիսն շնչելով, և երբեմն զխոր-
շակն բերելով, և լինէր ամենայն ինչ ոչ ինչ:

Եզ 14—17.

22.

ԿԱՌՔ ԱՇԽԱՐՀԻ

Այլ նա աւաստիկ իբրև զկառս իմն լծեալ ի չորից երի-
վարաց զաշխարհս տեսանեմք, ի Զերմութենէ, ի ցրտութե-
նէ, ի ցամաքութենէ և ի խոնաւութենէ. և զօրութիւն իմն ծա-
ծուկ կառավար, որ զչորս կազեցողսն ընդ միմեանս ի հաշտու-
թեան և ի հաւանութեան պահեալ նուաճէ: Ամենայն կառք ի
հաճաղգեաց երիվարաց լծին, բայց միայն Եւրոպացի՝ որ ի
չհամազգեաց լծեալ են, և որ ի համազգեացն լծեալ են, երբեմն
սայթաքեն, երբեմն օձտեն և ի տազնապի զկառավարն և
զանձինս կացուցանեն. և երբեմն խորտակուին իսկ կառացն
զործեն. և յորժամ ողջ կառքն իցեն և ողջ կառավարն և
վարժ երիվարքն, ուշ եղեալ ի հանդէպ երեսացն և եթ ար-
շաւին: Եւ այս կառք զարմանալիք ի հակառակ և յաննման
երիվարաց լծեալ և ծածուկ ձեռամբ ուղղեալք, ոչ ի մի
միայն կողմն ի հանդէպ երեսացն և եթ արշաւին, այլ յա-
մենայն կողմանս վարդին, և ընդ հանուր արշաւին, և ընդ
բնաւ սլանան, և ամենայնի բաւական են: Յորժամ ընդ
արեւելս ընթանան, չէ ինչ արգել՝ թէ ընդ արեւմուտս ոչ
արշաւիցին. և յորժամ ընդ հիւսիսի վարդին, չէ ինչ ար-

գել՝ թէ ընդ հարաւ ոչ սուրացեն. զի ձեռն կառավարին
բաւական է յամենայն կողմանս դիմեցուցանել, և ընդ
չորս անկիւնս տիեզերաց արշաւեցուցանել:

Եզ 17.

23.

ԽՈՆԱՐՀՈՒԹԻՒՆ

Միբնացես զխոնարհութիւն, զի նմանեալ է զօրու-
թիւնն երկաթեղէն պարսպի: Միբնացես զզգաստութիւն,
զպտուղ անուշութեան. զի որ ուտէ ի նոցանէ, յագի անձն
նորա, և ուրախ լինի և ցնծայ: Ամենայն ծառ ի պտղոյ
իւրմէ ճանաչի. և խորհուրդ մարդոյ ի բերանոյ իւրմէ ճա-
նաչի: Եւ զամենայն մարդ՝ առ որում մերձենայ իմաստուն,
ի լեզուէ նորա ճանաչէ զխորհուրդս նորա: Եւ յորժամ ասէ
որ զբան խեղկատակութեան, նա ոչ հաստատէ առ նա
զլսելիս իւր: Եւ մարդ՝ որ ի չարիս խորհի, ի շրթանց նո-
րա ճանաչէ իմաստունն. և եթէ զբանս ծաղու և խաղու և
արհամարհանաց և հախոյութեան խօսի, ճանաչէ այն՝ որ
լսէն զնոսա: Ծառ բարի՝ պտուղ բարի առնէ, և ծառ չար
պտուղ չար առնէ. և ոչ կարէ ծառ դառն պտուղ քաղցր
առնել, և ոչ ծառ քաղցր՝ բերել զպտուղ դառն. քանզի ի
պտղոյ անտի ճանաչի ծառն: Սոյնպէս և այլ քաղցր, որ
կայ ի սիրտ նորա բարի, ի նոյն դանձուց սրտի հանէ և
խօսի. և այլ դառն, որ կայ ի սիրտ նորա չար, ի նոյն
դանձուց սրտի հանէ և խօսի: Եւ եթէ հաղար պտուղ իցէ
ի ծառն, ի միոյն անտի կարես դու ճանաչել զծառն ամե-
նայն, և եթէ ճաշակիցես պտուղ մի ի ծառոյն, որոյ պտուղ
իւր քաղցր և անոյշ է, ցանկալ անձն քո, թէ զպտուղ ծա-
ռոյն աչնորիկ դու միայն կերիցես: Նոյնպէս և այլ իմաս-
տուն, որ մերձենալ առ մարդ չար, նախ ի բանից նորա
ճաշակէ զնա. ապա եթէ տեսանիցէ թէ բանք նորա անուղ-
ղայ և մոլորականք են, այլ ոչ ևս կամի լսել նմա: Եւ եթէ

մերձենալ առ մարդ իմաստուն և ուսեալ կատարեալ, նըստի առ նմա և յամէ մինչև ճաշակէ զբանս նորա. եթէ տեսանէ զի բարիք և քաղցունք են և գիտութիւն և հանճար լի են, ի ժամէ անտի անյալէս կամի, թէ զամենայն բան նորա լուիցէ և ուսցի: Եւ մարդ՝ որ խոնարհ է, ի ճաշակաց իւրոց որոշէ զնա իմաստունն: Եւ որ երեւի իբրեւ իմաստուն լուռ և խոնարհ և միամիտ, և սիրտ իւր ի չարիս խորհի, նման է նա խոնարհի ի մէջ խոնարհաց. իմաստունք՝ որ խորհին զբարիս, ի դառն մրգոց անտի ոչ ճաշակեն, որ խառնեալ կալցէ նա ի մէջ սերկեիլ մրգոց, և ճաշակ նորա զքիմս դառնացուցանէ:

Սիրեան զխոնարհութիւն, սիրելի, որ հոտ իւր անոյշ է և համ իւր քաղցր: Խոնարհն և ի բարձրութեան իւրում խոնարհագոյն է, և սիրուն է նա բարձրացելոց և խոնարհաց: Բարեկամք խոնարհի բազումք են. և ոչք հարցանեն զողջունէ նորա՝ չիք նոցա չափ:

Չգոն, էջ 187—9.

24.

ՎԱՍՆ ՍՈՎՈՒՆ ՈՐ ԿԱԼԱԻ ԶՀՐԵԱՅՄՆ

Ասացից վասն անհնարին նեղութեանցն որ եկին հասին նոցա ի սովի անդ: Յորեան յայտնապէս բնաւ ոչ ուրեք երեւէր. զի վազվազելով ընթանային և մտանէին ի տունս և ի մառանս, և խիլ արկանէին և յուզէին, և թէ ինչ առ ումեք գտանէին և որ ուրանային՝ հարկանէին ի հարուածս գառնութեան. և թէ ոչ գտանէին առ մարդ՝ որ վասն սովոյն թաղուցեալ էին, անհնարին տանջանօք չարչարէին զնոսա: Բազումք իսկ ի ծածուկ զստացուածս իւրեանց փոխանակէին ընդ կապճի միոյ ցորենոյ՝ եթէ մեծատունք էին, և եթէ աղքատք՝ ընդ գարւոյ, և թագուցանէին զանձինս ի ներքնատունս իւրեանց: Եւ կէսք ի նոցանէ ի բազում կարօտութենէ զցորեանն ուտէին՝ իբրեւ

չէր աղացեալ, և էին որ եփէին, որպէս և հարկ օրինին հրամայէր. և սեղան բնաւ ամենեին ուրեք ոչ ուղղէր, և անդստին ի կրակէ անտի յափշտակէին և ուտէին զկեքնակուրն. և արտասուաց արժանի էր տեսիլ նորին. և որ միանգամ զօրագոյնք էին քան զընկերս իւրեանց, յափշտակէին զնա, և որ հիւանդոտքն էին, լային և կային: Բայց քան զամենայն վիշտս և նեղութիւնս անցեալ զանցանէր նեղութիւն սովուն. իրք որ յալլում վայրի ամօթոյ պատկառանաց արժանի են, ի մէջ նորս անարգեալ արհամարհէին. զի կանայք յարանց իւրեանց և մանկունք ի հարց իւրեանց, և կորանք քան զամենայն՝ մարք ի բերանոյ տղայոց իւրեանց յափշտակէին զկերակուրն. և իբրեւ սիրելիքն իւրեանց ի ձեռս իւրեանց թառամեալ համարէին, ոչ անխայէին բառալ զկայ կենաց նոցա: Թեպէտ և այսպէս ուտէին, սակայն թագչեւ ոչ կարէին. յամենայն տեղիս իսկ հասեալ ժամանէին խռովիչքն՝ այնմ իմիք զոր յափշտակէին նոքա: Զի յորժամ տեսանէին ուրեք դուրս փակեալ՝ նշան էր այս անոցիկ՝ թէ կերակուր ինչ գուցէ ի ներքս. երթային և խորտակէին զդուքսն, արտաքուստ ի ներքս անկանէին, և հասանէին ունէին զկոկորգս նոցա և հանէին զկերակուրն. բայց կլանէին ձերքն՝ որ ժուժկալէին կերակրոց, և խզէին զգէսս կանանց որ թագուցանէին ինչ կերակուր. և ոչ գոյր ողորմութիւն ի վերայ ալեաց ձերոց և ոչ տղայոց. զի զտղայսն առնուին և նովին կերակրոցն կախէին և զարկուցանէին զեղիւր: — Սոսկումն և դողումն էր և լսելոյ անգամ, զոր ինչ համբերէր մարդ ի խոստումն միոյ նկանակի և վասն ամոյ միոյ ալեր գարւոյ: Իսկ այնոցիկ որ սողէին և ելանէին գաղտնիկ ըստ պահապանսն Հոռոմոց գիշերայն, քաղել իւրեանց խոտ ի վայրէ և բանջար, ընդ առաջ լինէին նոցա. և յորժամ համարէին եթէ անա աղբեցաք ի թշնամեաց անտի իւրեանց, յափշտակէին ի նոցանէ զայն ինչ զոր բերէինն և ինչ ի նմանէ ոչ տային նոցա:

նէ կշտամբեալ յանդիմանեսցի, որպէս և ասացին գիրք-
«Տես զմըջիւնն, ով վատ, և նախանձեան ընդ ճանապարհ-
նորա, և լեր դու իմաստնագոյն ի ժրութեան»։ Զի իբրև
հայրն ընդ նա, որ ի ժամանակի իւրում գանձէ զհամբարս
իւր, նախանձեանց և դու ընդ նմա գանձել և դու քեզ
պտուղ գործոց բարութեան։

(Կիւրդի Կոչումն րնծայութեան, էջ 151—154).

26.

ԿՈՐԾԱՆՈՒՄՆ ՆԻՆՈՒԷԻ

Յարեաւ թագաւորն և կանայք իւր, և ի բաց եդին
զթագն ի վերայ գլխոյ թագաւորին. զի լուան թէ վաղիւն
չիցեմք։ Ամենայն քաղաքն միաբան գոչեցին. վասն զի ի
գոչել հողմոյն պղտորէր զհող երկիրն, զի երկիրք խռովեալ
էին. ամպք և մէգք զմիմեամբք պատէին և զօրացեալ
թանձբանայք մառախուղն։ Փայլակն զփայլակն բախէր,
որոտումն որոտման պատահէր, կայծակունք զկայծակունս
ստիպէին. դողումն անդ և հիանալ սրտի։ Ամենայն մարդ
ընդ գետին հայէր, թէ անաւասիկ տապալի։ Լային ամե-
նեքեան զմիմեանս ի կատարել աւուրցն։ Եհաս ժամն այն.
կացին ամենեքեան յաստիճան մահու, բռնն հարին զմի-
մեամբք, վասն զի եհաս յուսահատութիւնն։ Եւ ի լալն
իւրեանց հաչէին ընդ երեկսն, եթէ եկն գիշերս և եբեր
մեզ խաւար անմեկնելի. եկն գիշերս և ահա չիք մեզ տե-
սանել զառաւօտն։ Եւ ասէին՝ թէ յորձմ պահու կործանի.
յերեկորեմի երբեք տապալի, եթէ առաւօտուն կործանի.
յորձմ պահու արդեւք գալ ձայն գուժին։ Կարծէին թէ
յերեկորեայ տապալի, եկն երեկոյն, և նա կալր կանգուն։
Ակն ունէին եթէ ի գիշերի ընկղմեսցի. եղև գիշեր, և նա
կայր ևս տակաւին։ Ակն ունէին եթէ առաւօտուն կործա-
նի. բացաւ առաւօտն, բացաւ ողորմութեան և գթութեան
դուռն ի վերայ քաղաքին. զի յայն աւուրսն երկիրն ի

շարժմանէ ոչ դադարէր։ Յայս վեց եօթներորդսն երանի
էր մեռելոց՝ քան նոցա։ Կենդանի մեռեալ էին, և չէին
թաղեալ։ Եղբայր եղբօր պատահէր և ոչ ճանաչէր զկեր-
պարանս նորա. և ոչ ունկն կաբաց ի միմեանց մեկնել
զձայն ի ձայնէ։ Իբրև զխանձող կրակի էին ի պահոց,
մորթ և ոսկերք լոկ մնացին։

Եկրեմ, Դ. 119.

27.

ՀԱՆՍԾԱՆՔ Ի ՎԵՐՍՅ ԱՍՈՐԻՈՑ

Դառն և անհնարին հրամանն ստիպեալ հասանէր և
սաստիկ սպառնալիք չարաշուկ դատաւորացն դողումն յա-
մենեսեան արկանէր։ Քանզի ամբարիշտք իբրև զբոց հրոյ
բորբոքէին և որդիք կորստեանն որ ուստն զմիս հում
զկենդանեաց՝ իբրև զգազանս գիշակերս սրէին զատա-
մունս։

Առեծն ահագին գոչէր և ելանէր ի չարաշուք մոր-
ւոյն՝ յարձակել յափշտակել և բեկանել զեղինս հարկեաց
որոտայր։

Դալք ապականիչք չիւրաքանչիւր որջից ելանէին՝
հասանել պատրաստականք ապականել զորձս պարարտ խա-
շինն։ Աղուէսք ժանտահոտք չիւրաքանչիւր դադարաց ըղ-
ձիկս լինէին՝ գալ կրծել զանկեալ ոսկերս խաշանցն։

Քաջսիրտք և պնդակազմք պատուի և պսակի հա-
սանէին, և վատասիրտք և տաքնապեալք կորուսանէին
զյաղթութիւնն։

Դասակք դասակք օդեաց մտանէին խիզախելով, և
պառակք պառակք այծեաց ելանէին սեւացեալք գունովք
ուրացութեանն։ Մտանէին սուրբք և սպիտակք, և ելանէին
աղտեղիք և արիւնոտք։ Սատանայ և դեք խնդային ընդ
անհնարին բեկումն մեր, և այսք պիղծք ցնծային ընդ կո-
րուստ ապականութեանն։

Օգտք սուգ զգեցեալ բարկութեամբ շնչէին և ի պարզ յատակութենէն յարամուր և ի մըրիկ դառնային: Քաղցրաշունչ հողմն հարաւոյ դառնաշունչ բարկութեամբ կազ եղեալ ընդ աշխարհիս մարտնչէր: Որոտմունք և անհնարին ճայթմունք առանց անձրևի և ցօղոյ զմիմեանս բախէին և դողացանէին:

Ահեղ փայլատակունք յերաշտից անկանէին ի մարդիկ և խարշէին: Մռայլ և ծուխ չարատեսիլ շփոթեալ ընդ երկինս ընթանայր և փոխանակ ցօղոյ և անձրևի՝ փոշի ցասամբ արկանէր յանդաստանս: — Ամպք ամուլք, անծինք և անորդիք լինէին, զի ոչ ծնան և սնուցին և հասուցին դրոշս ի չափ հասակի:

Զամենայն աչօք մռայլ մածեալ նստէր ի սովոյ, և գոյնք ամենեցուն իբրև զճակնդեղ խարշեալ յեղեմանէ: Մարդք պատուականք առ վտանգի սովոյն զիշամիս ուտէին: Կէսք զմիմեանց մարմինս ուտէին և ոչ յազէին: Կանայք պատուականք և զթածք ընդ իւրեանց ձեռն եփէին զմանկունս և ուտէին, և դարձեալ ինքեանք զկնի նոցա մեռանէին չարչարանօք:

Գետք անհունք նուազեցին և եղեն մօտ յաղազանել, քաղաքք բազումք թափուր եղեն և աւերեցան, շէնք թափեցան և աւերակք բազմացան:

Վկայք արեւելից, էջ 40.

28.

ԱՂԵՐՍ ԵՒԹԱՂԻ

Ամենայն իրիք ամենայն ուրեք ժամանակ է: Աճէ գալ հասանէ յաստիս և դարձեալ միւսանդամ անդրէն դադարէ: Բայց յաղթողն կարեաց միայն յամենայնի յաղթէ: Մի լինիր ամբարտաւան, յորժամ ի ցանկալի փառաւորութիւնս իցես, և մի գձուձ՝ յորժամ ի թշուառութիւն հասանիցես: Զի եթէ այսպէս զկշիռն ունիցիս, արդար կշռիչ

կենաց աշխարհիս լինիցիս. քանզի ոչ ի պարզս և ոչ ի չօդուածոյս ի փաստակարութիւնս անկաք, այլ ի բազումս և յանհնարինս և ի պէսպէս դառնութիւնս, և չիք ոք որ այնց մխիթար լինիցի մեզ: Յամենայն կարծելոց բարութեանցս միանգամայն վրիպեցաք՝ յաշխարհէ և ի փառաց և ի մեծութենէ, և միայն օգնական չարեաց զանմտութիւնն գտի:

Եւ արդ քանզի բազում վշտօք պատեցար, ով անձն իմ, մի վհատիր յաշխատութիւնս, այլ համբեր, ով սիրելի, իբրև զլաւ ինչ ածեալ զմտաւ, եթէ ոչ զոր կամի ոք և խորհի՝ զայն առնէ, այլ զոր ոչն խնդրէ ոք և փախչի՝ զայն կրէ:

Ասաց ոմն, ասաց մեզ այսպէս պուետիկոս գլուխ մի՝ եթէ Յոյսք առ կենդանեօք, անյոյսք մեռանին: Եթէ այնպէս իցէ, պարտ է համբերել վշտաց և տանել առաքինութեամբ կարեաց: Զի ոչ ոք է ինչ և չէ ինչ ի կեանս երկբաժնաց և ոչինչ ի նմին հաստատութեան իրաց մարդկան կալ, այլ իբրև զանիւ շրջի ամենայն և ընթանայ:

Եւրպո, էջ 209

ՅԵՏ-ՈՍԿԵԴԱՐԵԱՆ ՇՐՋԱՆ

1.

ՅԵՏ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ

Տիկնայք փափկասունք Հայոց աշխարհին, որ գրգեալք և գգուեալք էին յիւրաքանչիւր բաստեռունս և ի գահաւորակս, հանապաղ բռն և հետի երթային ի տունս աղօթից, անձանձրոյթ խնդրեալ ուխտիւք, զի համբերել կարացեն մեծի նեղութեանն: Որ ի մանկութենէ իւրեանց սնեալ էին ուղղովք զուարակաց և ամձովք երէոց, խոտաբուս կենօք իբրեւ զվայրենիս ընդունէին զկերակուրն մեծաւ խնդութեամբ, և ոչ չիշէին ամենեւին զսովորական փափկութիւնն: Սկացեալ ներկան մորթք մարմնոյ նոցա, վասն զի ցերեկ արեակէզք էին և զամենայն գիշերսն գետնաբեկք:

Մոռացան զկանացի տկարութիւն և եղեն արուք առաքինիք ի հոգեւոր պատերազմին. մարտ եղեալ կռուեցան ընդ միմեանս կարեւորս, հատին կտրեցին և ընկեցին զմահաբեր արմատս նորա: Միամտութեամբ յաղթեցին խորամանկութեան, և սուրբ սիրով լուացին զկնապուտակ ներկուածս նախանձուն. հատին զարմատս ազահութեան և չորացան մահաբեր պտուղք ոստոց նոցա:

Այրիք որ ի նոսա էին, եղեն վերստին հարսունք առաքինութեան և բարձին յանձանց զնախատինս ալրու-

թեանն: Իսկ կանայք կապելոցն՝ կամօք կապեցին զմարմնաւոր ցանկութիւնս և եղեն կցորդ չարչարանաց սուրբ կապելոցն. ի կեանս իւրեանց նմանեցին քաջ նահատակացն մահուամբ, և ի հեռաստանէ եղեն վարդապետք մխիթարիչք բանտարգելեացն: Մատամբք իւրեանց վաստակեցին և կերակրեցան, և զկարգեալ ոռճիկ նոցա յարքունուստ՝ ամ յամէ թողակ առնէին և տային տանել նոցա ի մխիթարութիւն: Անարիւն ճիպոնաց նմանեցին, որ երգոյն քաղցրութեամբ առանց կերակրանաց կեան, և կենդանի են միայն զօդն ծծելով, զանմարմնոցն բերեն զնմանութիւն:

Բազում ձմերաց հալեցան սառնամանիք. եհաս գարուն և եկին նորեկ ծիծեռունք. տեսին և խնդացին կենցաղասէր մարդիկ, և նոքա ոչ երբեք կարացին տեսանել զանձկալիսն իւրեանց: Ծաղիկք գարնանայինք յիշատակեցին զպսակասէր ամուսինս նոցա, և աչք իւրեանց կարօտացան տեսանել զցանկալի գեղ երեսաց նոցա: Սպառեցան բաւելք որսականք և խցեալ կուրացան արշաւանք որսորդաց: Բնազքօք չիշատակեցան նոքա, և ոչ մի տօնք տաբեկանաց ոչ ամին զնոսա ի հեռաստանէ. ի ճաշակատեղս նոցա հայեցան և արտասուեցին, և յամենայն յատեանս յիշեցին զանուանս նոցա: Բազում արձանք կանգնեալ էին յանուն նոցա, և անուանք իւրաքանչիւր նշանակեալ ի նոսա:

Եւ իբրեւ այնպէս յամենայն կողմանց ալիկոծ լինէին միտք նոցա, ոչ ինչ կասեալ թուլացան լերկնաւոր առաքինութենէն: Արտաքնոցն երեւէին իբրեւ այրիք սզաւորք և չարչարեալք, և չոգիս իւրեանց զարդարեալք և մխիթարեալք երկնաւոր սիրով:

Ոչ ևս սովորեցին հարցանել զեկեալ ոք ի հեռաստանէ, եթէ երբ լինիցի մեղ տեսանել զսիրելիսն մեր. այլ աչն էին իղձք աղօթից նոցա, եթէ որպէս սկսանն՝ քաջութեամբ ի նմին կատարեցցին լի երկնաւոր սիրով:

Եղիւ.

ՆԿԱՐԱԳԻՐ ԱՅՐԱՐԱՏԱՅ

Եւ խորհելով զայս ամենայն Արշակ թագաւորն ի միտս իւր՝ լքեալ մերժեալ թողոյր զբարի և զբնիկ ժառանգութիւն նախնեաց իւրոց, զգաւառն Այրարատու, զհոյակապն և զհռչակաւորն և զակնաւորն, զամենաբոյսն, զամենաբուղին, զամենալին, զամենագիւտն ի շահս և ի դարմանս մարդկային պիտոյիցս կենաց և վայելչութեան և սթափութեան. զդաշտս մեծատարածս և որսալիցս, զլեւինս շուրջանակի գեղեցկանիստս և պարարտաբոսս, զհոծեալս երէնովքն կճղակաբաժնիւք և որոճայնովքն, և այլովք ևս բազմօք ընդ նոսին: Յորոց ի վերուստ ի կատարացն ջրոց հոսմունք, անկարօտ ոռոգման արբուցանելով զդաշտս՝ մատակարարէ անբաւ բազմութեամբ յոստանն, կանամբք, արամբք և ընտանեօք, զանպակասութիւն հացի և գինւոյ, զանուշահոտ զմեղրահամ քաղցրութիւն բանջարացն և զզանազանուսն իւղաբուղիս սերմանցն: Իսկ ի լանջակողմանսն կամ ի սարահարթ տեղիս սփռեալ, յոր դիպեցուցեալ զհայեցած նորոգատեսիլ մարդոց՝ հանդերձս ինչ և ոչ ծաղկաբոյս գոյնս կարծեցուցանեն սփռեալքս պարարտաբոյսք և պարարտաբոսք պարարտահամք. որոց թանձրախիտ աճմունք խոտոցն զանթիւ արօտականս ընտանի իշանց և զանհամբոյր բոյլս վայրենի երէնցն յագեցուցեալ՝ թանձրաթաղանթս, առոգագաւակս, սոնքացեալս գիրութեամբ զբնաւ մարմինն ցուցանեն: Իսկ սաստկաբուրուսն անուշահոտ ծաղկանցն, որ զարանցն քաջաց որսասէր նետողացն և զհօտարած բացօթէզացն, ընձեռելով առողջութիւն՝ զօրացուցանեն զզգալութիւն խելացն և նորոգեն: Անդ գտանին և աղգի աղգի արմատք բուսոց ի պէտս օգտակարութեան դեղոց, ըստ ճարտարագէտ ճանաչողութեան ստուգահանուտ բժշկացն յօրինուածոցն, երա-

զահաս ախտահալած սպեղանիք, և կամ արբամբք յերկարելոցն ի ցաւս պատահացուցանեն առողջութիւն:

Իսկ դաշտացն ամենալրութիւն զկամս աշխատասիրացն կորզելով լինքեանց իբրեւ բանիւ, և առլցեալ որ զինչ և է բարով՝ ևս առաւել փութանակի դդարձն առ ինքեանս հրաւիրեն միանգամայն: Որք ոչ միայն երեւելութեամբն ցուցանեն, վերաբերեալ զշահաւորութիւն օգտից մարդկան, այլ առաւել յորդորախոյզ աշխատողացն՝ զառ ընդ երկրաւ ծածկեալ օգուտս ուսուցանեն, դանձել անձանց շահս և զվայելս այսր աշխարհիս ի մեծութիւն թագաւորաց և ի հաստատութիւն հարկահանաց, զօսկի և զպղինձ և զերկաթ և զպատուական քարինս. զոր ընկալեալ արուեստող ձեռաց՝ զարդարեն զթագաւորս մեծատեսիլ զարդեօքն յօրինուածովքն, զոր ի խոյրսն և ի թագսն և ի հանդերձսն յօսկեհուռս պաճուճեալս ընդելուզանեն: Այլ և մածմամբ ջրոց՝ համածին անուշութիւնս մատուցանեն կերողացն զխորտկացն որոշութիւնս: Նաև զարմատս եղէգնասէր բուսոցն ոչ ընդունայն սնուցանէ յինքեան ամենաբաղձ դաշտն Այրարատոյ, այլ և ի նմանէ ծնեալ որդունս, ի զարդ կարմրատեսիլ գունոց, ընծայէ օգտասիրացն շահս և շքեղութիւնս: Եւս և գետոցն գնացք բազմակերպ ձկամբք մեծամեծօք և փոքումբք, զանազանեալ համովք և այլ և այլ տեսովք՝ ուրախացուցեալ լցուցանէ զշնորհս ընչից և յագուրդ որովայնից ժրացելոցն և անվեհեր ջանացողացն:

Մուսցանէ յինքեան երկիրն ջրովք արուեստիւք և զառաւելութիւն հաւուցն լուրախութիւն և ի սթափուսն որսատենչ ազատացն. զկրկնածայն քաղցրածայն առապարասէր վիմասոյզ սորամուտ երամս կաքաւացն և սալամբացն, և կամ զեղէգնաբնակ թփամուտ մացառաղօղ պարարտամարմին զանուշահամ աղգ աքարացն վայրենեաց. այլ և զշրապուղակ մամուսնդիր խօզակեր մեծանձունք և յաղթամարմինք հաւքն, փորն և թանձրն և սաղն, և կամ այլ բազում և անհամար ցամաքայնոցն և ջրայնոցն ջուկք թռչնոցն: Իսկ թակարդացն շրջափակութեամբք, երազաղիւքն

ՆԿԱՐԱՅԻՐ ԱՅՐԱՐԱՍԱՅ

Եւ խորհելով զայս ամենայն Արշակ թագաւորն ի միտս իւր՝ լքեալ մերժեալ թողոյր զբարի և զբնիկ ժառանգութիւն նախնեաց իւրոց, զգաւառն Այրարատու, զհոյակապն և զհռչակաւորն և զականաւորն, զամենաբոյսն, զամենաբուրան, զամենալին, զամենագիւտն ի շահս և ի դարմանս մարդկային պիտոյիցս կենաց և վայելչութեան և սթափութեան. զդաշտս մեծատարածս և որսալիցս, զլեւրինս շուրջանակի գեղեցկանիստս և պարարտարօտս, զհոծեալս երէնովքն կճղակաբաժնիւք և որոճայնովքն, և այլովք ևս բազմօք ընդ նոսին: Յորոց ի վերուստ ի կատարացն ջրոց հոսմունք, անկարօտ ոռոգման արբուցանելով զդաշտս՝ մատակարարէ անբաւ բազմութեամբ յոստանն, կանամբք, արամբք և ընտանեօք, զանպակասութիւն հացի և գինւոյ, զանուշահոտ զմեղրահամ քաղցրութիւն բանջարացն և զզանազանունն իւղաբուրիս սերմանցն: Իսկ ի լանջակողմանսն կամ ի սարահարթ տեղիս սփռեալ, յոր դիպեցուցեալ զհայեցած նորոգատեսիլ մարդոց՝ հանդերձս ինչ և ոչ ծաղկաբոյս գոյնս կարծեցուցանեն սփռեալքս պարարտարոյսք և պարարտարօտք պարարտահամք. որոց թանձրախիտ աճմունք խոտոցն զանթիւ արօտականս ընտանի իշանց և զանհամրոյր բոյլս վայրենի երէցոցն յագեցուցեալ՝ թանձրաթաղանթս, առոգազաւակս, սոնքացեալս գիրութեամբ զբնաւ մարմինն ցուցանեն: Իսկ սաստկաբուրունն անուշահոտ ծաղկանցն, որ զարանցն քաջաց որսասէր նետողացն և զհօտարած բացօթէգացն, ընձեռելով առողջութիւն՝ զօրացուցանեն զզգայութիւն խելացն և նորոգեն: Անդ գտանին և ազգի ազգի արմատք բուսոց ի պէտս օգտակարութեան դեղոց, ըստ ճարտարագէտ ճանաչողութեան ստուգանմուտ բժշկացն յօրինուածոցն, երա-

զահաս ախտահալած սպեղանիք, և կամ արքամամբ յերկարելոցն ի ցաւս պատահացուցանեն առողջութիւն:

Իսկ դաշտացն ամենալրուութիւն զկամս աշխատասիրացն կորզելով լինքեանց իբրեւ բանիւ, և առլցեալ որ զինչ և է բարով՝ ևս առաւել փութանակի զդարձն առ ինքեանս հրաւիրեն միանգամայն: Որք ոչ միայն երեւութեամբն ցուցանեն, վերաբերեալ զշահաւորութիւն օգտից մարդկան, այլ առաւել յորդորախոյզ աշխատողացն՝ զառ ընդ երկրաւ ծածկեալ օգուտս ուսուցանեն, դանձել անձանց շահս և զվայելս այսր աշխարհիս ի մեծութիւն թագաւորաց և ի հաստատութիւն հարկահանաց, զոսկի և զպղինձ և զերկաթ և զպատուական քարինս. զոր ընկալեալ արուեստող ձեռաց՝ զարդարեն զթագաւորս մեծատեսիլ զարդեօքն յօրինուածովքն, զոր ի խոյրսն և ի թագսն և ի հանդերձսն յոսկեհոռոս պաճուճեալս ընդելուզանեն: Այլ և մածմամբ ջրոց՝ համածին անուշութիւնս մատուցանեն կերողացն զխորակացն որոշութիւնս: Նաև զարմատս եղէգնասէր բուսոցն ոչ ընդունայն սնուցանէ յինքեան ամենաբաղձ դաշտն Այրարատոյ, այլ և ի նմանէ ծնեալ որդունս, ի զարդ կարմրատեսիլ գունոց, ընծայէ օգտասիրացն շահս և շքեղութիւնս: Եւս և գետոցն զնացք բազմակերպ ձկամբք մեծամեծօք և փոքումբք, զանազանեալ համովք և այլ և այլ տեսովք՝ ուրախացուցեալ լցուցանէ զշնորհս ընչից և յազուրդ որովայնից ժրացելոցն և անվեհեր ջանացողացն:

Սնուցանէ յինքեան երկիրն ջրովք արուեստիւք և զառաւելութիւն հաւուցն լուրախութիւն և ի սթափունն որսատենչ ազատացն. զկրկնաձայն քաղցրաձայն առաւարատէր վիմաւոյց սորամուտ երամս կաքաւացն և սալամբացն, և կամ զեղէգնաբնակ թփամուտ մացառաղօղ պարարտամարմին զանուշահամ աղզ աքարացն վայրենեաց. այլ և զլրասուզակ մամուսնդիր խօզակեր մեծանձունք և յաղթամարմինք հաւքն, փորն և թանձրն և սաքն, և կամ այլ բազում և անհամար ցամաքայնոցն և ջրայնոցն ջուրք թռչնոցն: Իսկ թակարդացն շրջափակութեամբք, երազաղիւքն

և գահողովքն, ելեալ ի յորս գոռնդք նախարարացն որդւովքն ազատացն, ուր ոմանք գհեա ցոռցն և ալծեմանցն ցարշաւելով՝ գխիզախական զաղեղնաձայնն եեթ բարբառիին. և այլք գհեա բուլից եղջերուացն և եղանց ձիարձակ եղեալ՝ զգործ կորովածիդ արանցն ցուցանեն. և կէսք սուսերօք իբրև զմենամարտիկս՝ զսաստկանդամ երամս վարազացն զլորեցուցեալ սպանանեն: Եւ շատք ի մանր մանկանց նախարարաց որդւոցն դաստիարակօք և ծառայիւք զայլեայլ սեռս ի թռչնոցն որսացեալ բազայիւք՝ դարձեալ բերիցեն ի յաճումն ընթրեացն ուրախութեան. և այսպէս առլցեալք իւրաքանչիւր որսով՝ գնան ուրախացեալք:

Ղ. Փարպեցի, էջ 9—11.

3.

ԵՐՈՒՍՆԴԱԿԵՐՏ

Քաղցր է ինձ ասել և յաղագս գեղեցիկ դաստակերտին Երուանդակերտի, զոր յօրինեաց նոյն ինքն Երուանդ գեղեցիկ և չքնաղ յօրինուածովք: Քանզի զմիջոց հովտին մեծի լնու մարդկութեամբ և պայծառ շինուածովք, լուսաւոր որպէս ական բիր, իսկ շուրջ զմարդկութեամբն՝ ծաղկոցաց և հոտարանաց կազմութիւն, որպէս շուրջ զբրոնջ զայլ բոլորակութիւն ական: Իսկ զբաղմութիւն այգեստանոյ, իբր զարտանաց խիտ և գեղեցիկ ծիր. որոյ հիւսիսային կողմանն դիր կարակնաձև՝ արդարև գեղաւոր կուսից յօնից դարեանդաց համեմատ: Իսկ ի հարաւոյ հարթութիւն դաշտաց, ծնօտից պարզութեան գեղեցկութիւն. իսկ գետն բերանացեալ դարաւանդօք ափանցն՝ զերկթերթիան նշանակէ շրթունս: Եւ այսպիսի գեղեցկութեան զիրանքթթելի իմն գոգցես ի բարձրաւանդակ թաղաւորանիստն զհայեցուածսն ունի. և արդարև բերրի և թագաւորական դաստակերտն:

Խորենացի, Բ. 42.

4.

ՎԱՍՆ ԿՈՏՈՐԱԾԻՆ ՈՐ Ի ՍՄԲԱՏԱԲԵՐԴ

Անդ էր տեսանել տեսութիւն ողորմելի և բազում ողորոց արժանի. զի զոմանս ի նոցանէ որ ի բուռն անկանէին, սրամահ սպանանէին. և որք յառապար տեղիս անկանէին և ամրանային, նետիւք խոցոտեալ սատակէին. և զբազումս յանձաւին վերայ ելեալք մեծամեծ վիմօք գլաշարդ առնէին, որոց դիակունքն գլաթաւալ ի վերայ միմեանց շեղջեալ իբրև զկոյտս փայտահարաց՝ զառաջիկայ զձորն լնուին: Վա՛յ և աւաղ շատ դառն լուսոյ աւուրն այնորիկ. զի քաջ արքն վառեալ զխու և սրտմտութեամբ եռացեալք, և վատքն թալկանային, կանացիք յիմարէին և երիտասարդք խիզախէին, այլ ելս իրացն ոչ կարէին իմանալ: Քանզի յամենայն կողմանց պատնէշ թշնամեացն պաշարեալ էր զնոսա. ոչ գոյր անդ սէր սիրելեաց և ոչ աւաղ բարեկամաց, մոռացաւ հայր զգութ որդւոց, և մայր զսէր նորածին մանկանց: Ոչ կարէր ինչել անդ կին նորահարսն զսէրն փեսայի, և ոչ զմտաւ ածէր այր զգեղ ցանկալի ամուսնոյն իւրոյ. պակասեցան երգք պաշտօնէից, և հատան ձայնք սաղմոսաց ի շրթանց սաղմոսողաց. կալաւ առ հասարակ զամենեւեան դողումն և երկիւղ: Եւ ի սաստիկ տագնապէն, բազում կանայք յղի գոլով՝ վիժէին զմանկունս. և այսպիսօրէն գործով՝ իբր վարմաւ որսորդաց թակարդեալ էին զիսառն ամենայն մինչև լքան և հատան ի զօրութենէ:

Իսկ ի գալ երեկոյին, առեալ զառ և զգերի և զկապուտ սպանելոցն, չոգան ի տեղւոյն: Իսկ զկնի ելանելոյն նոցա, անդ էր տեսանել տեսութիւն ողորմելի և քան զառաջինն ողորմագոյն և բազում ողորոց արժանի: Քանզի բազմադիմի էին օրհասք մահուն. զի ոմանք յանկելոցն դեռ յոգիս կէին և լեղուք նոցա ի ծարաւոյ ցամաքեալք,

Իրին լիշատակարան ողբոց ինձ նմանեցաւ: Նաւուդիդն
հանդէպ նաւին գեղերեալ ողբայ, ձեռն ի ծնօտի եղեալ,
արտասուաց գետս իջուցանէ: Նշմարք սակաւ փնացուածոցն՝
ի ծայրից ծփմանց ազդելոյ ծովուն, իբր խողխողեալ բա-
նաւոր, ողորմագին թախծանօք հեծէ:

Գր. Նաթեկացի, 1, 25.

ՀՀ Ազգային գրադարան

HL0243128

490
7772
Գինը 1 ռ. 50 Կ.

Ր. ԱՇԱՐՅԱՆ

Хрестоматия древн. армянского языка
Гиз ССРА Эривань 1936